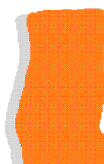
Bevraging van Vlaamse leerlingen in het kader van een Drugbeleid Op School

Hilde Kinable

Vereniging voor Alco Drugproblemen
Vanderlind 1030 Brussel
T 02 423 423 03 34
vad@ vad.be

Colofon

Auteur

Hilde Kinable, stafmedewerker VAD

Redactie

Ilse Bernaert, stafmedewerker VAD
Marijs Geirnaert, directeur VAD
Johan Rosiers, stafmedewerker VAD
Tina Van Havere, stafmedewerker VAD

Verantwoordelijke uitgever

F. Matthys, Vanderlindenstraat 15, 1030 Brussel
wettelijk depotnummer: D/2005/6030/23

DE DRUGLIJN
078-15-10-20

VAD, Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen vzw
Vanderlindenstraat 15, 1030 Brussel
T 02 423 03 33 | F 02 423 03 34 | vad@vad.be | www.vad.be

Inhoudstafel

Inleiding

Sinds januari 1999 organiseert de Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen (VAD), in opdracht van Vlaams minister van Gezondheidsbeleid, een leerlingenbevraging in de Vlaamse scholen. De bevraging gebeurt op vraag van de scholen.

De leerlingenbevraging is in eerste instantie bedoeld als hulpmiddel, methodiek om de discussie over jongeren en middelengebruik en hoe de school hiertegenover staat gemakkelijker te maken. Elke school die deelneemt, krijgt na drie maanden een rapport, dat een bundeling en bespreking van haar gegevens bevat. Het rapport omvat ook concrete tips voor de school om met het rapport aan de slag te gaan.

Via een samenwerkingscontract dringt VAD er bij de scholen op aan dat ze het rapport bespreken in een werkgroep op school (over drugs, gezondheid, ...) en met alle andere partners die op één of andere wijze betrokken zijn bij het drugbeleid op de school: de directie, het leerkrachtenkorps, het Centrum voor Leerlingenbegeleiding (CLB), de ouders en natuurlijk ook de leerlingen zelf.

Na elk schooljaar stelt VAD een syntheserapport samen, dat de gegevens bevat van alle scholen die tijdens deze periode de bevraging organiseerden. De steekproef wordt telkens representatief gemaakt voor alle leerlingen van het Vlaams secundair onderwijs, zodat het syntheserapport elk jaar opnieuw een goed beeld schetst van wat er bij de jongeren leeft. Het bevat niet alleen informatie over middelengebruik, maar verschaft ook interessante gegevens over hun vrije tijd, over de motieven van jongeren waarom ze (geen) illegale drugs gebruiken, hoe ze zich voelen op school en in de klas, wat ze vinden van het schoolreglement, enzovoort.

De gegevens in het syntheserapport vormen interessant vergelijkingsmateriaal voor de scholen. Met deze gegevens kunnen de scholen de informatie uit hun eigen rapporten beter situeren ten opzichte van een ruimere groep Vlaamse jongeren. Al is bij de vergelijking van een individuele school met de cijfers uit de syntheserapporten toch enige voorzichtigheid geboden. Een school is namelijk zelden of nooit op dezelfde wijze samengesteld als het leerlingenbestand van de Vlaamse scholen: de verdeling van leeftijd, geslacht en onderwijsvorm wijkt er vaak van af, zodat eventuele verschillen nooit eenduidig kunnen worden geïnterpreteerd.

1. Het concept 'Drugbeleid op school'

De leerlingenbevraging is gebaseerd op het concept van een 'Drugbeleid Op School' (DOS), dat begin jaren '90 door VAD werd uitgewerkt.

1.1. Een 'Drugbeleid op School'

Drugs en druggebruik is een thema dat reeds vele jaren op de maatschappelijke agenda staat. In de loop van de jaren 1990-1991 werden echter wijzigingen in het druggebruikpatroon zichtbaar. Een vermoeden van stijgend gebruik bij jongeren, gekoppeld aan een grotere zichtbaarheid, meer media-aandacht en een grote externe druk, resulteerden in een stijgende aandacht voor drugproblemen in het onderwijs. Preventiewerkers werden overstelpt met crisisvragen van diverse scholen: scholen werden met druggebruik geconfronteerd en wisten niet hoe ze op de nieuwe problematiek moesten reageren. De eerste reactie was kennisgerichte preventie: voorlichting en productinformatie, met een vaak sterk waarschuwende ondertoon. Voor het preventiewerk werd het constant inspelen op crisisvragen uiteindelijk een onmogelijke opdracht.

Het accent werd daarom geleidelijk verlegd naar het ondersteunen en het begeleiden van een globaal drugbeleid op school. Met een drugbeleid komt de school niet alleen tegemoet aan haar pedagogische opdracht, maar kan zij ook haar standpunt ten opzichte van drugs en druggebruik

duidelijk maken en anticiperen op mogelijke problemen met drugs of druggebruik.
Wat een drugbeleid allemaal inhoudt, is in drie pijlers onder te brengen:

1. De pijler 'plan' biedt de school een leidraad om regels en grenzen rond drugs en druggebruik vast te leggen en om procedures uit te werken die de school volgt wanneer deze regels en grenzen (vermoedelijk) worden overschreden. Regels krijgen echter pas waarde als ze ook opgevolgd worden door het schoolteam. Dit houdt het signaleren van regelovertredend gedrag in en het adequaat reageren volgens de procedures van de school. Het is dan ook noodzakelijk dat de school deze regels en procedures formaliseert en bekend maakt aan alle relevante betrokkenen.
2. De pijler 'opvoeding' biedt de school een leidraad voor preventief werken rond de alcohol- en drugthematiek naar alle leerlingen. De school ontwikkelt een actieplan voor persoons- en omgevingsgerichte preventie naar alle leerlingen. Met dit actieplan werkt de school aan effectieve, continue preventie en maakt zij haar aanbod zichtbaar. Jongeren sensibiliseren, informeren en vaardigheden bijbrengen kan heel direct gebeuren door het geven van lessen rond de drugproblematiek, waarbij de leerkracht zoveel mogelijk aansluit bij de kenmerken, ervaringen en leefwereld van de leerlingen. Of door in het kader van diverse vakken aandacht te schenken aan waardenopvoeding, persoonlijke en sociale vaardigheidstraining, … De school dient echter ook oog te hebben voor omgevingsgerichte drugpreventie, met name door te werken rond het klas- en schoolklimaat. Een positief leer- en leefklimaat is een noodzakelijke voorwaarde voor het succes van preventieactiviteiten op school. Een positief schoolklimaat komt ook het totale welbevinden van de leerlingen ten goede. Een belangrijk gegeven, gezien er een sterke samenhang bestaat tussen het welbevinden en het gedrag van de leerlingen. Komt het welzijn in het gedrang, dan is de kans op onder meer druggebruik groter.
3. De pijler 'interventie' biedt de school een leidraad voor het uitwerken van interventies naar leerlingen met problemen door drugs of druggebruik. Er wordt een scenario uitgeschreven met duidelijke taakomschrijvingen in verband met het signaleren, begeleiden en eventueel doorverwijzen van leerlingen. De leerkracht moet kunnen terugvallen op eenduidige doorverwijzingsafspraken, waarin de school, het CLB[1] en de buitenschoolse instanties hun rol duidelijk definiëren. De CLB kunnen de schakel vormen tussen de school en de externe hulpverlener.

De drie pijlers zijn belangrijk en complementair aan elkaar. De ene pijler kan de andere niet vervangen. Het succes van het beleid neemt toe naarmate de drie pijlers evenwichtig worden uitgewerkt.

1.2. De leerlingenbevraging

Het betrekken van alle relevante partners - directie, leerkrachten, CLB, leerlingen, ouders - vormt een essentieel element van een drugbeleid. Een intensieve interactie en een open communicatie verbeteren de samenwerkingsverbanden tussen de verschillende geledingen van de school en zijn een voorwaarde om tot duurzame veranderingen te komen, zoals het implementeren van een drugbeleid.

Het is binnen dit kader dat VAD sinds 1999 alle Vlaamse secundaire scholen de mogelijkheid aanbiedt om een leerlingenbevraging te organiseren. De ervaring leert immers dat het drugbeleid van de school, wanneer de leerlingen er zelf bij betrokken worden, beter aansluit bij hun noden en dat ze het beter aanvaarden en opvolgen. Het is dan ook de bedoeling dat de school de leerlingenbevraging gebruikt om het bestaande drugbeleid te verfijnen en om de leerlingen nauwer te

[1] Centra voor Leerlingenbegeleiding

betrekken bij het drugbeleid van hun school. De gegevens van de bevraging en de concrete tips in het schoolrapport zijn aanknopingspunten om met de leerlingen, de ouders en het lerarenteam van gedachten te wisselen over drugs en drugpreventie.

1.3. Aan de slag met de leerlingenbevraging

Scholen die deelnemen aan de bevraging worden ook uitgenodigd voor de vorming 'Aan de slag met de leerlingenbevraging'. Met deze vorming wil VAD een aanzet geven om met het rapport te werken op school. Eén van de voorwaarden voor participatie aan de leerlingenbevraging is dat de school zich bereid verklaart om de resultaten van de bevraging te bespreken met alle betrokkenen: leerlingen, ouders en schoolteam. De vorming reikt een aantal methodieken en vaardigheden aan om deze communicatie te realiseren.

Met de resultaten van de leerlingenbevraging krijgt de school een zicht op het middelengebruik van haar leerlingen, maar ook op hun meningen, attitudes en motieven voor gebruik, hun vrijetijdsbesteding en de school- en klassfeer komen aan bod. Verder peilt de bevraging naar wie de leerlingen zouden stappen in geval van een drugprobleem.

Elke school die aan de slag gaat met haar resultaten, doorloopt enkele fases: interpreteren van cijfers, communicatie naar de verschillende partners, kiezen van prioritaire initiatieven. In de vorming wordt een aantal methodieken en vaardigheden aangereikt om deze stappen te realiseren, meer bepaald: enkele essentiële weetjes om de cijfergegevens te lezen en interpreteren; een strategie om de communicatie van de resultaten van het schoolrapport naar alle betrokken partners te plannen en een methodiek om als school werkpunten te bepalen op basis van de resultaten van het rapport.

1.4. Evaluatie

1.4.1. ... van het 'Drugbeleid op School'

Heel wat scholen werken al verschillende jaren aan de ontwikkeling, de implementatie en het op punt stellen van hun drugbeleid. Deze inspanningen worden op diverse manieren geëvalueerd.

Voor het *inschatten van het bereik van de sector onderwijs* zijn er de resultaten van de jaarlijkse registratie van preventiewerkers in Vlaanderen. De laatste jaren vond een derde van de preventieactiviteiten in Vlaanderen plaats in de onderwijssector (Ginger, 2005).

Een andere informatiebron is de deelname aan de leerlingenbevraging: tussen januari 1999 en juni 2005 namen 575 secundaire scholen en 283.581 leerlingen deel (zie ook bladzijde 12).

Om een beeld te krijgen van wat scholen opgebouwd hebben rond een drugbeleid, voerde prof. Lea Maes (Universiteit Gent, Vakgroep Maatschappelijke Gezondheidskunde) in opdracht van VAD een *kwalitatieve implementatiestudie naar het 'drugbeleid op school'* uit. Via gesprekken met directies, leerkrachten, leerlingen, ouders en medewerkers van de CLB werd het drugbeleid in zeven secundaire scholen geanalyseerd. De gehanteerde kwalitatieve onderzoeksmethode liet toe zowel processen binnen de scholen als over de scholen heen te beschrijven. Zowel de inhoud en de spelers van het drugbeleid als de verankering van het drugbeleid in het algemene schoolbeleid werden onder de loep genomen.

In alle scholen, ook in de school waar geen formeel drugbeleid aanwezig was of in de scholen met een beleid in ontwikkeling, werd door geen enkele respondent de zinvolheid ervan in vraag gesteld. Ook de drie pijlers van een drugbeleid, namelijk 'plan', 'interventie' en 'opvoeding', worden algemeen aanvaard en men tracht aan elk van de pijlers een invulling te geven. Het onderdeel 'opvoeding' van het drugbeleid wordt voornamelijk ingevuld door specifieke lessen. In de eerste jaren van het secundaire onderwijs zijn deze vaak gericht op het ontwikkelen van sociale vaar-

digheden, in de hogere jaren zijn ze meer drugspecifiek en vaak worden hiervoor externen uitgenodigd of ervaringsdeskundigen, zoals ex-verslaafden. De leerkrachten zelf of andere begeleiders hebben zelf weinig inbreng in de lessen over drugs in de hogere jaren van het secundair onderwijs. Wat interventies bij problemen met drugs of druggebruik betreft, ligt de klemtoon in alle scholen voornamelijk op begeleidende, en minder op sanctionerende maatregelen.

Uit de interviews blijkt dat het drugbeleid in een aantal scholen reeds in belangrijke mate verankerd is in de structuren, maar ook dat in geen enkele school het 'optimale' drugbeleid is bereikt. In alle scholen wezen zowel de directie, de leerkrachten als de leerlingen op een aantal knelpunten, zoals bijvoorbeeld het gebrek aan betrokkenheid van de ouders en de leerlingen en het probleem van het detecteren van (drug)problemen bij leerlingen. Het is dan ook belangrijk dat elke school alert en kritisch blijft tegenover zijn beleid.

1.4.2. … van de leerlingenbevraging

Om te weten te komen in welke mate de leerlingenbevraging haar doelstellingen behaalde, organiseerde VAD in 2001, in samenwerking met de Vakgroep Orthopedagogiek van de Universiteit Gent, een *evaluatieonderzoek*. Uit dit onderzoek bleek dat drie kwart van de scholen de resultaten van de bevraging wel doorgaf aan de leerkrachten, maar dat de doorstroming ervan naar de leerlingen zelf en naar de ouders slechts in beperkte mate gebeurde.

Als antwoord op deze resultaten ontwikkelde VAD in 2002 de vorming 'aan de slag met de leerlingenbevraging'. Deze vorming maakt vanaf het schooljaar 2003-2004 integraal deel uit van de leerlingenbevraging.

Uit de *evaluatie van het vormingsaanbod 'Aan de slag met de leerlingenbevraging'* (2004) blijkt dat de formule bevraging met vorming zijn nut bewijst als stimulans om scholen te laten communiceren over het thema, te sensibiliseren, meer lessen te geven, … Op basis van de gegevens en in samenwerking met de regionale preventiewerkers werd de vorming bijgestuurd, om maximaal tegemoet te komen aan de noden en de vragen van de scholen die aan de slag willen gaan met de leerlingenbevraging.

Enkele cijfers

De leerlingenbevraging wordt stilaan een klassieker: ze gaat al zes opeenvolgende schooljaren mee. De bevraging bevat een schat aan informatie, die we elk jaar opnieuw in een syntheserapport gieten. Voor u ligt het syntheserapport van het schooljaar 2004-2005.

Over de zes schooljaren heen hebben ondertussen al 564 scholen aan de bevraging deelgenomen met in totaal 285.632 leerlingen (tabel A). Als we hierbij nog de scholen optellen die aan hun leerlingen buitengewoon (BuSO) of deeltijds onderwijs (DBSO) aanbieden[2], komen we uit op 575 scholen en 283.581 leerlingen.

Tabel A: participatie van scholen sinds 01.01.1999

periode	aantal scholen	aantal leerlingen
januari-juni 1999	104	47.657
schooljaar 1999- 2000	164	82.375
schooljaar 2000- 2001	74	38.992
schooljaar 2001- 2002	75	35.310
schooljaar 2002-2003	21	9.115[3]
schooljaar 2003-2004	67	38.029
schooljaar 2004-2005	70	32.103
totaal	575	283.581

Wanneer er minimum drie jaar verstreken is sinds de laatste deelname, kunnen scholen zich voor een tweede maal inschrijven voor de bevraging. In totaal hebben 89 scholen al voor een tweede maal deelgenomen. Voor 47 scholen ging het om een eerste deelname; voor de andere 23 scholen was het de tweede keer dat ze deelnamen.

[2] Tijdens de eerste jaren van de leerlingenbevraging gebruikten we voor de bevraging van leerlingen uit het DBSO dezelfde vragenlijst als voor leerlingen uit het BuSO. Maar omdat we merkten dat die door de leerlingen van het DBSO als te kinderachtig werd ervaren, hebben we vanaf schooljaar 2003-2004, behalve in het BuSO, dezelfde vragenlijst gehanteerd voor alle leerlingen.

[3] Tijdens dit schooljaar hebben we minder scholen bevraagd, omdat we een deel van het schooljaar hebben besteed aan de herwerking van de schoolrapporten.

Doelstellingen van de leerlingenbevraging

De doelstellingen van de leerlingenbevraging zijn:

Op schoolniveau:
- aandacht vestigen op het belang van een drugbeleid op school;
- zicht krijgen op een aantal levensdomeinen van de leerlingen: gebruik van legale en illegale middelen, attitudes over drugs en druggebruik, vrijetijdsbesteding, beleving van de sfeer op school en in de klas en beleving van het drugbeleid op de school;
- scholen ondersteunen in de evaluatie en bijsturing van hun drugbeleid door:
  - feedback op het gevoerde drugbeleid te geven;
  - scholen aan te zetten tot bespreking van de resultaten met de leerlingen (verhoging van de bespreekbaarheid van het thema drugs op school);
  - scholen aan te zetten tot specifieke preventieactiviteiten op maat van de leerling;
  - scholen aan te zetten om de resultaten met de ouders te bespreken (bespreekbaarheid van het thema drugs tussen ouders en jongeren verhogen);
  - samenwerking rond drugpreventie tussen de school en het CLB bevorderen.

Op Vlaams niveau:
- aandacht vestigen op het belang van een drugbeleid op alle scholen;
- zicht krijgen op een aantal levensdomeinen van de leerlingen: gebruik van legale en illegale middelen, attitudes over drugs en druggebruik, vrijetijdsbesteding, beleving van de sfeer op school en in de klas en beleving van het drugbeleid op de school;
- evaluatie van het drugbeleid op de Vlaamse scholen;
- detectie van noden en knelpunten in de verdere ondersteuning van scholen bij drugpreventie.

Werkwijze

1. Doelgroep

De doelgroep bestaat uit leerlingen uit scholen van het Vlaams secundair onderwijs. Van scholen die deelnemen verlangen we dat al hun leerlingen de vragenlijst invullen. Scholen waarvan niet alle leerlingen hebben deelgenomen, worden niet verwerkt.

2. Methodiek

De bevraging wordt door de school zelf georganiseerd. Ze ontvangt hiervoor uitgebreide instructies, zowel schriftelijk als telefonisch. De vragenlijst wordt in principe van alle leerlingen tegelijkertijd afgenomen, per klas en liefst onder toezicht van een leerkracht van wie ze geen les krijgen. De afname neemt ongeveer een lesuur in beslag.

De leerlingen vullen de vragenlijst anoniem in en steken hem eigenhandig in een daartoe voorziene, niet-hersluitbare omslag. Vragenlijsten die niet in een gesloten omslag zitten, worden niet verwerkt.

3. Instrument

De leerlingen vullen een gesloten vragenlijst in, die vragen bevat over:
- leeftijd, geslacht, onderwijsvorm, jaar;
- vrijetijdsbesteding en uitgaan;
- sfeer op school: middagactiviteiten op school, schoolsfeer, assertiviteit, relatie met klasgenoten, en relatie met leerkrachten;
- gebruik van legale en illegale middelen;
- motieven om al dan niet drugs te gebruiken;
- verwachte reacties van beste vrienden en ouders op proberen en gebruik van cannabis;
- kennis en mening over het schoolreglement;
- bespreekbaarheid van het thema drugs op school;
- vertrouwensfiguren tot wie ze zich zouden wenden in geval van drugproblemen.

Voor het BuSO gebruiken we een aangepaste vragenlijst. De gegevens van de BuSO-bevraging zijn niet opgenomen in dit rapport.

4. Verwerking

De vragenlijsten worden elektronisch ingelezen. Er gebeurt een systematische controle van de inscankwaliteit. De gegevens worden verder verwerkt met behulp van het statistisch softwarepakket SPSS© 12.0.

5. Dubbele anonimiteit

De rapportering over de resultaten per school gebeurt volgens het principe van de *dubbele anonimiteit*. Dat wil zeggen dat :

- De bevraging van de leerlingen is anoniem: op basis van de resultaten kan je in principe onmogelijk de antwoorden van individuele respondenten, noch van bepaalde klassen of onderwijsvormen achterhalen;

In het rapport staat nergens de naam van de school. Elke school krijgt een nummer. Als het rapport dan in 'verkeerde' handen zou vallen, kan men niet nagaan om welke school het gaat.

Beschrijving van de resultaten van schooljaar 2004-2005

1. Populatie

In de periode tussen 1 september 2004 en 30 juni 2005 hebben 70 scholen[4] deelgenomen aan de bevraging van hun leerlingen over het drugbeleid op hun school. In het totaal hebben 32.103 leerlingen de vragenlijst ingevuld.

In de leerlingenbevraging worden elk schooljaar enkele tienduizenden leerlingen uit het secundair onderwijs bevraagd. Dat gebeurt via scholen die zich kandidaat stellen om de bevraging af te nemen in het kader van het VAD-concept Drugbeleid op School (DOS). In elke participerende school nemen alle aanwezige leerlingen deel aan de bevraging. Zij vullen individueel en anoniem de vragenlijst in die de resultaten voor dit syntheserapport oplevert.

Om de steekproef representatief te maken voert VAD aan het eind van het schooljaar de techniek van proportioneel gestratifieerde sampling via ad random selectie door. De steekproefgrootte bedraagt elk schooljaar ongeveer 1.500 leerlingen (tabel B). Dat betekent dat de verhoudingen in de leerlingenpopulatie van de VAD-bevraging worden gecorrigeerd overeenkomstig de verhoudingen in de hele Vlaamse leerlingenpopulatie. In de leerlingenbevraging wordt ervoor geopteerd om dit te doen voor de leerlingenpopulatie in de drie grotere onderwijsvormen ASO, TSO en BSO. De verhoudingen in de VAD-steekproef worden gecorrigeerd op basis van de Vlaamse verhoudingen in volgende variabelen: leerjaar (eerste tot en met zesde jaar), geslacht, onderwijsvorm (ASO, TSO en BSO) en onderwijsnet (vrij gesubsidieerd, officieel gesubsidieerd en gemeenschapsonderwijs).

Tabel B: steekproefgrootte van de vijf schooljaren (2000-2005)

	aantal leerlingen	percentage
schooljaar 2000-2001	1.501	20.0
schooljaar 2001-2002	1.502	20.0
schooljaar 2002-2003	1.504	20.0
schooljaar 2003-2004	1.498	20.0
schooljaar 2004-2005	1.500	20.0
totaal	7.505	100.0

De data uit het syntheserapport zijn bijgevolg het resultaat van een representatieve steekproef in de leerlingenpopulatie in de zes leerjaren van de drie grote onderwijsvormen. Deze groep komt overeen met 93,7% van de totale Vlaamse leerlingenpopulatie in het secundair onderwijs.

De scholen kiezen zelf of ze aan de bevraging willen deelnemen. Dat kan bij sommigen het vermoeden van een self selection bias doen rijzen[5]. Deze bias zou zich voordoen indien de scholen het voorwerp van onderzoek zouden zijn. Maar in de leerlingenbevraging is dat niet het geval. Het betreft een representatieve steekproef op leerlingenniveau. Omdat in de bevraagde scholen elke leerling worden bevraagd, is er op leerlingenniveau geen sprake van zelfselectie.

[4] Enkel scholen die ASO, TSO en/of BSO in hun aanbod hebben.

[5] Self selection bias treedt op wanneer het studieobject controle heeft over het al dan niet participeren.

2. Betrouwbaarheid van de gegevens

Het gemiddeld aantal afwezige leerlingen per school op het moment van de afname (schooljaar 2004-2005) van de vragenlijst bedroeg 8.0%. Dit wil zeggen dat we gemiddeld van 92.0% van het totale aantal leerlingen van elke school over een vragenlijst beschikken. Een beperkt aantal vragenlijsten die we ontvingen konden we niet verwerken (fout of onvolledig ingevuld). In concreto was 99.3% van de ontvangen vragenlijsten bruikbaar voor verdere verwerking. Samengevat hebben we van 93.0% van alle leerlingen van alle scholen die in het schooljaar 2004-2005 hebben geparticipeerd aan de leerlingenbevraging een verwerkbare vragenlijst ontvangen.

De mate waarin de leerlingen bereid zijn om de vragenlijst volledig in te vullen, geeft aan in hoeverre ze er vertrouwen in hebben dat hun gegevens anoniem behandeld zullen worden. Ze kunnen de vragen over hun leeftijd, geslacht en studiejaar openlaten. 1 leerling vulde zijn of haar leeftijd niet in en 2 leerlingen vulden meerdere leeftijden in. Alle leerlingen vulden hun geslacht, hun leerjaar en hun onderwijsvorm in.

Om de kwaliteit van de antwoorden op de vragen naar middelengebruik te verhogen, hebben we de antwoorden van een aantal leerlingen geweerd vóór de trekking van de steekproef:

We maakten gebruik van een 'dummy' variabele. De vragenlijsten van iedereen die beweerde dat product (NTSC) ooit te hebben gebruikt, werden verwijderd. Het ging om 406 leerlingen (1.26%).

Ook de vragenlijsten van iedereen die beweerde elk product van een bepaalde productcategorie (alcohol, medicatie, illegale drugs) dagelijks te hebben gebruikt, werden eruit geselecteerd. In totaal waren er slechts twee leerlingen die zegden dagelijks alle soorten medicatie te gebruiken en één leerling die beweerde alle illegale drugs dagelijks te gebruiken. Geen enkele leerling beweerde alle alcoholische dranken dagelijks te gebruiken.

3. Enkele toelichtingen

(1) Vooraleer we dieper ingaan op de resultaten nog een woordje uitleg bij een aantal begrippen die we in de tekst hanteren. Met '**nooit**' bedoelen we uiteraard de leerlingen die nog nooit in hun leven dat gedrag hebben gesteld. Met **'stoppers'** of **'niet laatste jaar'** duiden we de leerlingen aan die ooit dat gedrag wel hebben gesteld, maar niet meer tijdens het jaar voor de leerlingenbevraging. **'Occasioneel'** is de term die we gebruiken als we het over de leerlingen hebben die tijdens het jaar voor de bevraging een bepaald gedrag hebben gesteld, maar minder dan eenmaal per week. We spreken over '**regelmatig**' als we de leerlingen willen aanduiden die tijdens het jaar voor de bevraging dat gedrag minstens eenmaal per week tot dagelijks hebben gesteld.

(2) Wanneer we in het rapport spreken over **lifetimeprevalentie**, bedoelen we het aantal leerlingen dat minstens eenmaal in zijn leven een bepaald product heeft gebruikt of een bepaald gedrag heeft gesteld. **Prevalentie** doelt op het aantal leerlingen dat tijdens het jaar voorafgaand aan de bevraging een bepaald product heeft gebruikt of een bepaald gedrag heeft gesteld. Met **frequentie** verwijzen we naar hoe vaak leerlingen een bepaald product gebruikt of bepaald gedrag gesteld hebben.

(3) In bijlage is er een overvloed aan tabellen opgenomen. We selecteerden hieruit voor de lezer de meest interessante en opvallende resultaten, die we in de tekst bespreken, soms geïllustreerd met een grafiek. De tabellen zijn te beschouwen als een naslagwerk.

(4) We maken in de tekst ook vergelijkingen tussen de laatste vijf schooljaren[6]. Hierbij gaan we op zoek naar eventueel aanwezige tendenzen over de vijf jaren heen. We behandelen enkel de verschillen die statistisch significant zijn.
Ook wanneer we het hebben over verschillen tussen groepen (leeftijdsgroepen, onderwijsvorm, geslacht, schooljaar), hebben we het steeds over statistisch significante verschillen, tenzij uitdrukkelijk anders wordt vermeld.

(5) U zal merken dat in de tabellen de som van de percentages niet steeds exact 100% is, maar soms ook 99.9% of 100.1%. Dit heeft te maken met de afrondingen van de percentages. Vandaar dat we ook deze som afronden tot een geheel getal, namelijk 100%.

(6) Mocht u de absolute aantallen van bepaalde deelpopulaties met elkaar optellen, zal u zien dat de som niet altijd gelijk is aan het aantal van de totale groep. Dat komt omdat in een aantal gevallen gegevens ontbreken. Wat betreft de leeftijdscategorieën, vergelijken we enkel de leerlingen tussen twaalf en achttien jaar, terwijl er ook leerlingen zijn van elf en van negentien jaar en ouder. Omdat het gaat om zulke kleine groepen, hebben we ze niet in de vergelijking gebracht.

(7) Het aantal gebruikers van een bepaald product (bijvoorbeeld cannabis) kan groter zijn dan het aantal gebruikers van de productcategorie waartoe dat product behoort (in dit geval illegale drugs). Dat heeft te maken met het feit dat we het aantal illegaledruggebruikers berekenen op basis van de leerlingen die op alle vragen in verband met illegale drugs geantwoord hebben. Leerlingen die bijvoorbeeld niet geantwoord hebben op de vraag over XTC, worden bij de illegaledruggebruikers niet meegerekend, omdat we niet kunnen weten hoe vaak ze illegale drugs gebruiken. Daarnaast kan eenzelfde leerling natuurlijk meerdere producten uit eenzelfde categorie gebruiken.

4. Middelengebruik (vraag 6)

Druggebruik bij jongeren is al lang geen zeldzaamheid meer. Omdat druggebruik een maatschappelijk verschijnsel is dat niet ophoudt bij de schoolpoort, krijgen vrijwel alle Vlaamse scholen ermee te maken. Drugs op school vormen voor de school niet alleen een veiligheidsprobleem, maar ook een gezondheids- en welzijnsprobleem.

Bij zowel jongeren als ouders en leerkrachten leeft vaak een verkeerd beeld over jongeren en illegale drugs. Die ideeën worden beïnvloed door de mediaberichtgeving over druggebruik bij jongeren, de eigen ervaringen en observaties, geruchten, enzovoort. Zo schatten illegaledruggebruikers het aantal druggebruikers in een klas of school veel groter in dan niet-gebruikers en dan het werkelijke aantal (Department of Health and Human Services, 2002).

Naast de invloed van de media zijn er ook andere maatschappelijke en culturele factoren (wetgeving, beschikbaarheid, subcultuur, …) die ervoor zorgen dat sommige drugs maatschappelijk aanvaard worden en andere niet. Dit komt tot uiting in zowel voorkomen als frequentie van gebruik. Zo zijn alcohol en tabak maatschappelijk aanvaarde drugs en bijgevolg gebruikt een groter percentage jongeren deze middelen, in vergelijking met illegale drugs.

De opsplitsing in legale (alcohol, tabak, geneesmiddelen) en illegale (cannabis, XTC, cocaïne, heroïne, …) middelen kan de indruk wekken dat het gaat om gevaarlijke en minder gevaarlijke producten, maar dit is niet juist. Riskant gebruik van alle drugs - legale en illegale - kan, naast (lichamelijke of psychische) afhankelijkheid, ook veel andere problemen veroorzaken van lichamelijke, psychische, sociale, financiële of juridische aard.

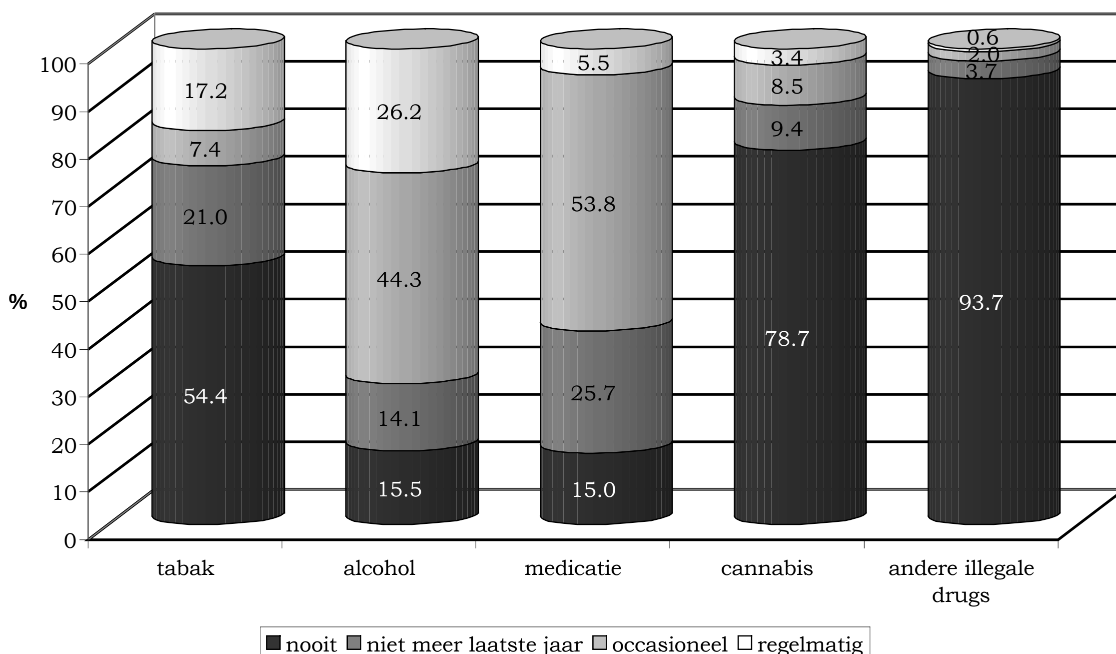
[6] Tijdens de eerste twee schooljaren (januari-juni 1999 en schooljaar 1999-2000) gebruikten we een verschillende vragenlijst en werkten we met een andere firma voor de inscanning van de vragenlijsten. Daarom zijn de gegevens van de zes schooljaren niet met elkaar vergelijkbaar en beperken we ons tot de vier laatste.

Daarom worden de leerlingen in deze enquête niet enkel bevraagd over illegaledruggebruik, maar ook over het gebruik van de legale genotmiddelen. Wanneer we het in deze tekst hebben over drugs, bedoelen we zowel legale als illegale drugs.

4.1. Algemeen (tabel 1)

Zoals dit ook het geval was in de vorige schooljaren (zie de vergelijkingen verder in dit rapport), is **alcohol** nog steeds de nummer één onder de psychoactieve middelen: het wordt door het grootste aantal leerlingen in het secundair onderwijs gebruikt en het is bovendien ook het meest frequent gebruikte middel onder hen (grafiek 1). 84.5% van alle leerlingen in het secundair onderwijs heeft ooit alcohol gedronken, 70.4% dronk ook tijdens het jaar voor de bevraging alcohol: 44.3% deed dit occasioneel, 26.2% deed dit minstens regelmatig.
Medicatie komt op de tweede plaats, tenminste als we het hebben over het aantal leerlingen dat medicatie gebruikt en niet over hoe vaak ze dat doen. Want het gaat in de meeste gevallen om occasioneel gebruik: 53.8% neemt occasioneel medicatie tegenover 5.5% regelmatig.
45.6% van alle middelbare scholieren heeft ooit **tabak** gerookt en 24.6% rookte ook nog het jaar voor de bevraging. De meerderheid van hen roken regelmatig.

grafiek 1: gebruik van tabak, alcohol, medicatie, cannabis en andere illegale drugs

21.3% van alle leerlingen in het secundair onderwijs heeft ooit **cannabis** gebruikt. Voor 11.9% onder hen was dit het laatste jaar: 8.5% deed dit occasioneel, 3.4% deed dit regelmatig.

6.3% heeft ooit een **andere illegale drug dan cannabis** geprobeerd; 2.6% experimenteerde er het voorbije jaar nog mee. Slechts een enkeling (0.6%) ging over tot regelmatig gebruik ervan.

4.2. Tabak (tabellen 2a-b)

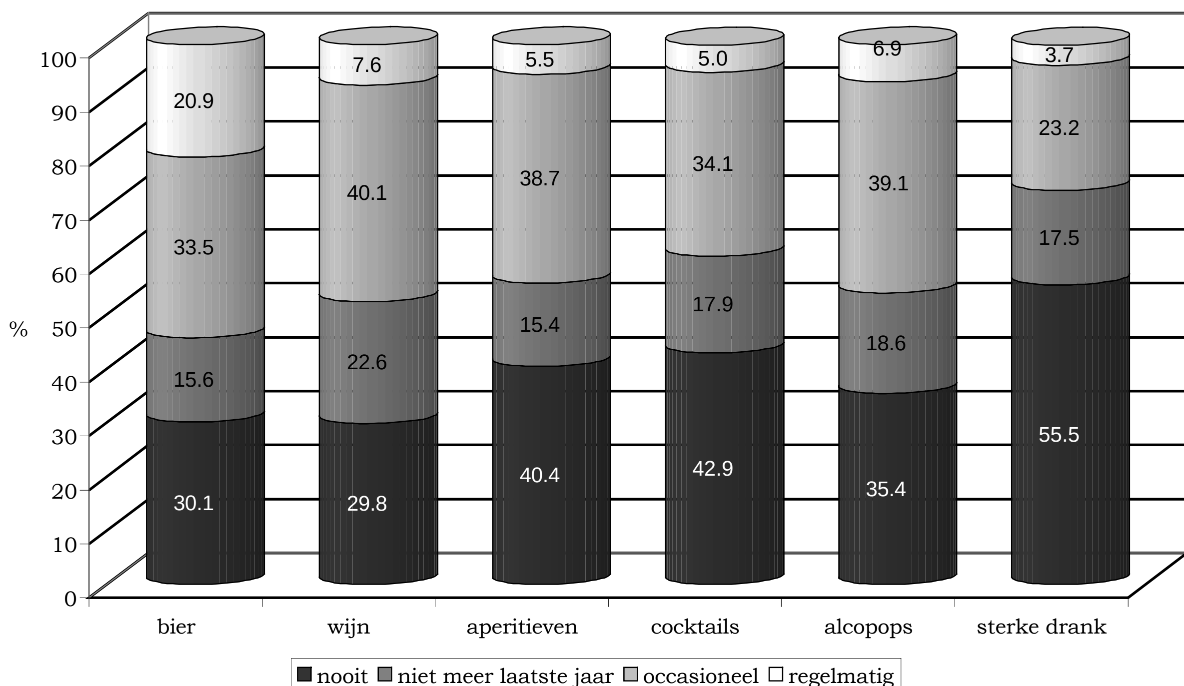
De sterkste stijging in roken situeert zich tussen de 12-14-jarigen en de 15-16-jarigen: 55.5% heeft op de leeftijd van 15-16 jaar ooit tabak gerookt; bij de 17-18-jarigen is dit 71.9%; 43.8% van de 17-18-jarigen rookte ook het voorbije jaar.
Er is verder een uitgesproken verschil in rookgedrag tussen leerlingen in het ASO tegenover leer-

lingen in het TSO of BSO. In het TSO en BSO roken er veel meer: respectievelijk 32.3% en 40.1% van hen rookte het afgelopen jaar. In het ASO was dit slechts 15.6%.
Meer jongens dan meisjes roken (27.2% versus 21.9%).

4.3. Alcohol (tabellen 3a-i)

74.8% van de leerlingen heeft voor de leeftijd van vijftien al eens alcohol gedronken en 49.4% dronk ook het voorbije jaar. Op de leeftijd van 15-16 jaar is de overgrote meerderheid van de leerlingen al in contact gekomen met alcohol. Met de leeftijd neemt ook al snel de frequentie van alcoholgebruik toe: het regelmatig alcoholgebruik stijgt van 7.7% bij de 12-14-jarigen tot 30.4% bij de 15-16-jarigen en 56.8% bij de 17-18-jarigen.
We zien tussen de onderwijsvormen en tussen jongens en meisjes niet zo grote verschillen in de prevalentie van alcoholgebruik. Het verschil zit vooral in verschillende drankpatronen: TSO- en BSO-leerlingen drinken vaker alcohol dan ASO-leerlingen en jongens drinken vaker alcohol dan meisjes.

grafiek 2: gebruik van bier, wijn, aperitieven, cocktails, alcopops en sterke drank

Van alle alcoholische dranken is bier het meest populair (grafiek 2). Bier telt de meeste drinkers en ook de meeste regelmatige drinkers: 54.4% dronk het afgelopen jaar bier; 20.9% dronk minstens een keer per week bier. Bijna de helft van de leerlingen dronk het voorbije jaar wijn (47.7%), alcopops (46.0%) of aperitieven (44.2%), maar de meerderheid van hen drinkt deze dranken minder dan één keer per week.
Hoe ouder de leerlingen zijn, hoe meer onder hen de verschillende alcoholische dranken drinken en hoe vaker ze dit ook doen.
Ook tussen de onderwijsvormen zien we duidelijke verschillen: voor alle alcoholische dranken telt het TSO de meeste laatstejaarsdrinkers. In het TSO vinden we ook de meeste regelmatige drinkers van bier, wijn, aperitieven en cocktails. Alcopops en sterkedrank worden dan weer vaker in het BSO gedronken.
De verschillen tussen jongens en meisjes beperken zich tot bier en sterkedrank, die meer en vaker door jongens worden gedronken. 59.1% van de jongens dronk bier (29.5% op regelmatige

basis), tegenover 49.5% van de meisjes (11.9% regelmatig). Het laatstejaarsgebruik van sterkedrank is bij jongens 33.7% (5.2% regelmatig) en bij meisjes 19.9% (2.2% regelmatig).

4.4. Medicatie (tabellen 4a-h)

Het ooit-gebruik van medicatie ligt even hoog als dat van alcohol: 85.0% van de leerlingen nam ooit medicatie. Het laatstejaarsgebruik ligt wel een stuk lager: op 59.3%.

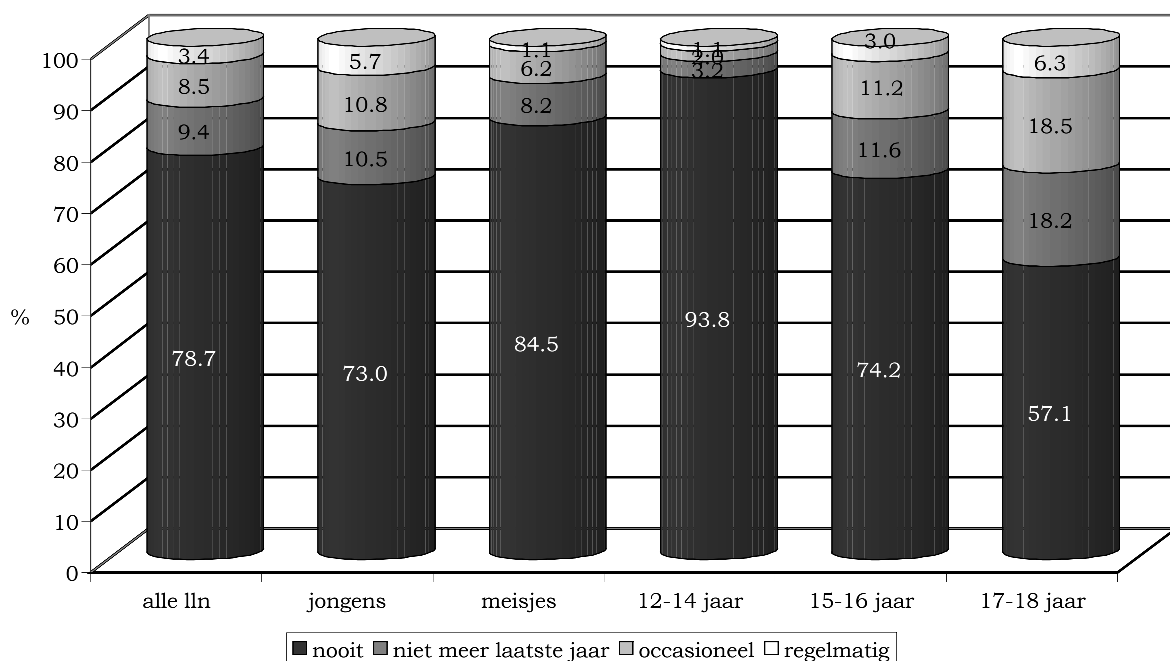
Het medicatiegebruik neemt, zoals alle andere producten, toe met de leeftijd. Het gaat voornamelijk om het gebruik van lichte pijnstillers en om occasioneel gebruik.
Regelmatig medicatiegebruik komt meer voor in het BSO dan in het ASO en het TSO. In het TSO en het BSO nemen meer leerlingen (occasioneel) zware pijnstillers en opwekmiddelen dan in het ASO.
Opvallend meer meisjes dan jongens consumeren medicatie. Dit verschil heeft alles te maken met een groter occasioneel gebruik. We vinden een geslachtsverschil terug voor lichte pijnstillers, kalmeringsmiddelen en opwekmiddelen: lichte pijnstillers en kalmeringsmiddelen worden meer door meisjes gebruikt en opwekmiddelen meer door jongens.

4.5. Cannabis (tabellen 5a-b)

Gemiddeld heeft 21.3% van alle leerlingen ooit cannabis gebruikt (grafiek 3). 11.9% gebruikte cannabis in de loop van het voorbije jaar. 3.4% doet dit regelmatig.

Het gebruik van cannabis neemt gradueel toe over de leeftijden: 3.0% van de 12-14-jarigen gebruikte cannabis het voorbije jaar; voor de 15-16-jarigen was dit 14.2% en voor de 17-18-jarigen 24.8%. Merk op dat het ooit-gebruik bij de 17-18-jarigen 42.9% bedraagt; voor 18.2% was het gebruik dus al langer dan een jaar geleden. Drie op vier leerlingen gebruikt cannabis occasioneel; één op vier doet dit regelmatig.
Cannabis wordt, zowel occasioneel als regelmatig, meer door jongens dan meisjes gebruikt. Onder de gebruikers van cannabis zijn er meer occasionele dan regelmatige gebruikers, behalve in het BSO, daar zijn beide groepen ongeveer even groot.

grafiek 3: cannabisgebruik door jongens en meisjes en door verschillende leeftijdsgroepen

4.6. Andere illegale drugs dan cannabis (tabellen 6a-g)

Het gebruik van andere illegale drugs dan cannabis komt weinig voor in het secundair onderwijs. 2.6% van alle leerlingen gebruikt ze. Het gaat vooral om leerlingen in de oudste leeftijdsgroep en uit het TSO en BSO en om occasioneel gebruik. Bijvoorbeeld in het ASO gebruikte 2.0% occasioneel andere illegale drugs dan cannabis (geen regelmatige gebruikers), in het TSO was dit 6.1% (en 0.9% regelmatig) en in het BSO 3.5% (en 1.2% regelmatig).

4.7. Gokken (vraag 7 - tabellen 8a-f)

Behalve vragen over druggebruik stelden we ook een vraag over spelen voor geld. We bevroegen het spelen op gokautomaten, het spelen met de lotto, wedden voor geld en kaarten voor geld.

We maken een duidelijk onderscheid tussen behendigheids- en kansspelen. Behendigheidsspelen zijn spelen waarbij de speler de uitslag kan beïnvloeden door techniek en vaardigheid. Het zijn ook deze twee elementen die de uitslag (score) bepalen. Met deze spelen kan men geen geld verdienen of verliezen. De bekendste voorbeelden zijn de flipperkasten en videospelletjes. Behendigheidsspelen worden niet gerekend onder spelen voor geld.

Bij kansspelen kan de speler de uitslag, die door het lot wordt bepaald, niet beïnvloeden. Een voorbeeld van een kansspel is dobbelen. Kansspelen waarbij geld wordt ingezet om winst te behalen, worden als gokken beschouwd. Bekende voorbeelden hiervan zijn casino-spelen, kansspelautomaten (bijvoorbeeld fruitautomaten), bingo, het wedden op paarden, de lotto. Wedden voor geld kunnen we ook toevoegen aan dit lijstje.

We kunnen daarnaast ook nog een onderscheid maken tussen riskante en niet-riskante kansspelen. Bij riskante kansspelen is de tijd tussen inzet en winst of verlies kort. Een bekend voorbeeld hiervan is de ‘subito’. ‘Om te winnen moet je krabben’ en dit is snel gebeurd. Bij eventuele winst is de verleiding groot om onmiddellijk een nieuwe ‘subito’ te kopen. Bij de lotto is de tijd tussen inzet en opbrengst wat groter. Je moet wachten tot er een trekking plaatsvindt voor je weet of je wint of verliest.

Gokken kan tot problemen op financieel en relationeel vlak leiden, maar ook tot problemen op het werk of op school. Bijgevolg kan ook gokken, net als roken en drinken, een risicogedrag vormen voor jongeren. Het gokgedrag bij jongeren is echter nog zelden onderzocht in België. Meer informatie over gokken vind je in het 'cahier gokken' van VAD (De Bock, 2002).

Hoewel 42.2% ooit al wel eens voor geld heeft gespeeld - hetzij op gokautomaten, hetzij met de lotto, met de kaarten of met wedden - gebeurt dit vooral occasioneel. Het populairst zijn wedden voor geld en spelen met de lotto.
Er zijn weinig verschillen tussen de verschillende leeftijdscategorieën.
Het TSO heeft relatief het grootste aantal occasionele gokkers, het BSO het grootste aantal regelmatige gokkers. Dit verschil gaat vooral over het spelen op gokautomaten en met de lotto.
Gokken komt uitgesproken meer onder jongens dan onder meisjes voor. Dit geldt ook voor de verschillende gokvormen afzonderlijk, met uitzondering van spelen met de lotto.

5. Motieven voor gebruik en niet-gebruik van illegale drugs (vragen 13a en b)

Naast het gebruik hebben we ook gepeild naar de opinies van leerlingen over het al dan niet gebruiken van illegale drugs. De vraag is zo gesteld dat de leerling zowel gaat nadenken over zijn eigen motieven als over de motieven van andere jongeren. Ze luidt als volgt: "Wat zijn volgens jou de drie belangrijkste redenen waarom jongeren illegale drugs (alle, ook cannabis) gebruiken/niet gebruiken?".

De meeste jongeren die experimenteren met illegale drugs, houden na een aantal keren vanzelf op met gebruiken. Andere jongeren beslissen om door te gaan. Motieven spelen hierbij een belangrijke rol.

Met preventie tracht men niet alleen in te spelen op de motieven die leiden tot gebruik, maar wil men zeker ook de motieven om niet te gebruiken, versterken of bevestigen. Het ondersteunen en aanmoedigen van niet-gebruik is immers een belangrijk onderdeel van de preventieboodschap, zeker bij jongeren.

Er bestaan veel mythen over de effecten, risico's en gevolgen van gebruik op korte of lange termijn van zowel legale als illegale middelen. "Zwarte koffie is hét tegengif voor alcohol" en "Cannabis roken is gezonder dan een sigaret roken" zijn veel voorkomende, maar foutieve beweringen.

Het verschaffen van juiste informatie maakt een belangrijk deel uit van preventie, al vormt kennis alleen geen voldoende voorwaarde voor gedragsverandering. Hoewel iedereen wéét dat roken schadelijk is voor de gezondheid, zijn er immers heel wat mensen die blijven roken en die dergelijke informatie naast zich neerleggen. Dit heeft onder meer te maken met het feit dat verschillende factoren een invloed uitoefenen bij het ontstaan van gedragingen.

Omdat jongeren legale en illegale drugs niet alleen gebruiken omwille van de effecten van die middelen, volstaan rationele argumenten en uitgebreide informatie niet. Een goede dosis zelfvertrouwen, de vaardigheid om met groepsdruk om te gaan, kunnen beschikken over de juiste coping-mechanismen en zoveel andere factoren beïnvloeden mee de keuze om al dan niet drugs te gebruiken en verdienen minstens evenveel aandacht.

5.1. Motieven voor gebruik (tabellen 9a-c)[7]

Meer dan de helft van alle leerlingen denkt dat jongeren illegale drugs gebruiken om stoer te doen en voor de kick (respectievelijk 53.3% en 52.5%). Een bijna even groot deel (41.7%) meent dat ze dit doen uit nieuwsgierigheid en meer dan één op drie leerlingen (35.9%) vermoedt dat druk van vrienden hierin een rol speelt.

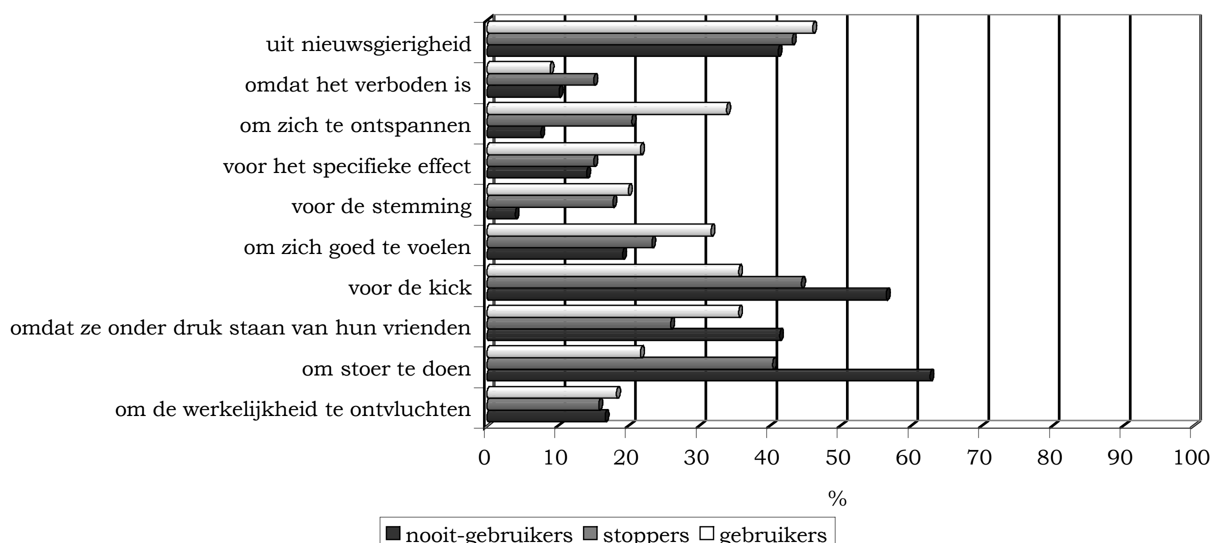
Naarmate de leerlingen ouder zijn, komen daar ook nog motieven bij die te maken hebben met de verwachte effecten van het middel (om zich goed te voelen, om zich te ontspannen, voor het specifieke effect). Dit is niet verwonderlijk, want hoe ouder de leerlingen, hoe groter het aandeel onder hen dat illegale drugs gebruikt. Verder duiden de jongste leerlingen meer stress aan als motief om illegale drugs te gebruiken dan de oudere leerlingen. Nieuwsgierigheid scoort - niet alleen qua percentage, maar ook qua positie in de hiërarchie van motieven - duidelijk hoger vanaf de leeftijd van 15 jaar dan bij de 12-14-jarigen.
'Om de werkelijkheid te ontvluchten' en 'omdat ze onder druk staan van vrienden' worden meer vermeld door leerlingen uit het ASO. BSO-leerlingen hebben het in dit kader dan weer vaker over stress en illegale drugs als middel om zich goed te voelen.
Meer meisjes dan jongens denken dat jongeren illegale drugs gebruiken uit nieuwsgierigheid, om zich goed te voelen en om de werkelijkheid te ontvluchten. Jongens halen stoerdoenerij meer aan.

Net omwille van de specifieke vraagstelling vonden we het ook interessant om de antwoorden van gebruikers en niet-gebruikers van illegale drugs op deze vraag te vergelijken (grafiek 4). We zien een verschil in de antwoorden tussen nooit-gebruikers, stoppers en gebruikers van illegale drugs. De nooit-gebruikers duidden de volgende motieven het meest aan: om stoer te doen, voor de kick, de (vermeende) druk van vrienden en nieuwsgierigheid. Bij de stoppers neemt het belang toe van

[7] Omdat leerlingen slechts drie items uit een lijst konden aanduiden en we dus niet over informatie beschikken in welke mate ze de andere motieven ook een, weliswaar minder belangrijke, rol toedichtten, kunnen we voor de vergelijkingen tussen de drie leeftijdsgroepen, tussen jongens en meisjes, tussen de drie onderwijsvormen en tussen nooit-gebruikers, stoppers en gebruikers van illegale drugs enkel een beschrijving van de tabellen geven, maar geen uitspraken doen over de significantie van eventuele observeerbare verschillen.

de motieven die te maken hebben met het verwachte effect van de drugs (om zich goed te voelen, voor de stemming, om zich te ontspannen). Bij hen vinden we ook relatief het grootste aantal die het verboden karakter aanhaalden. De druggerelateerde motieven, meer bepaald de effecten van drugs, werden het meest aangekruist door de gebruikers. Druk van vrienden en stoerdoenerij spelen volgens hen niet zo'n grote rol. Opvallend: nieuwsgierigheid, een motief dat sterk refereert naar experimenteergedrag, scoort in de drie groepen erg hoog.

grafiek 4: Motieven voor het gebruik van illegale drugs, volgens nooit-gebruikers, stoppers en gebruikers van illegale drugs

6. Motieven voor niet-gebruik (tabellen 10a-c)[5]

De reeks motieven die leerlingen aanhalen waarom jongeren geen illegale drugs gebruiken is meer gedifferentieerd dan voor de motieven voor gebruik, wellicht omdat ze hiervoor op hun eigen ervaringen kunnen terugvallen (de meerderheid is niet-gebruiker), terwijl ze voor het beantwoorden van de andere vraag misschien eerder putten uit een meer eenvormig beeld dat ze hebben over gebruikers.

De angst om verslaafd te worden steekt met kop en schouders boven de andere motieven uit (49.2%). Op de tweede plaats komt 'omdat ze geen drugs nodig hebben' (33.1%), gevolgd door schrik voor de ouders (31.4%). Meer dan een kwart (27.7%) denkt ook dat jongeren geen illegale drugs gebruiken omdat illegale drugs gevaarlijk zijn. Werden ook vaak vermeld: slecht voor de gezondheid (25.9%), een sterke persoonlijkheid (22.0%) en de kostprijs (te duur) (21.2%).

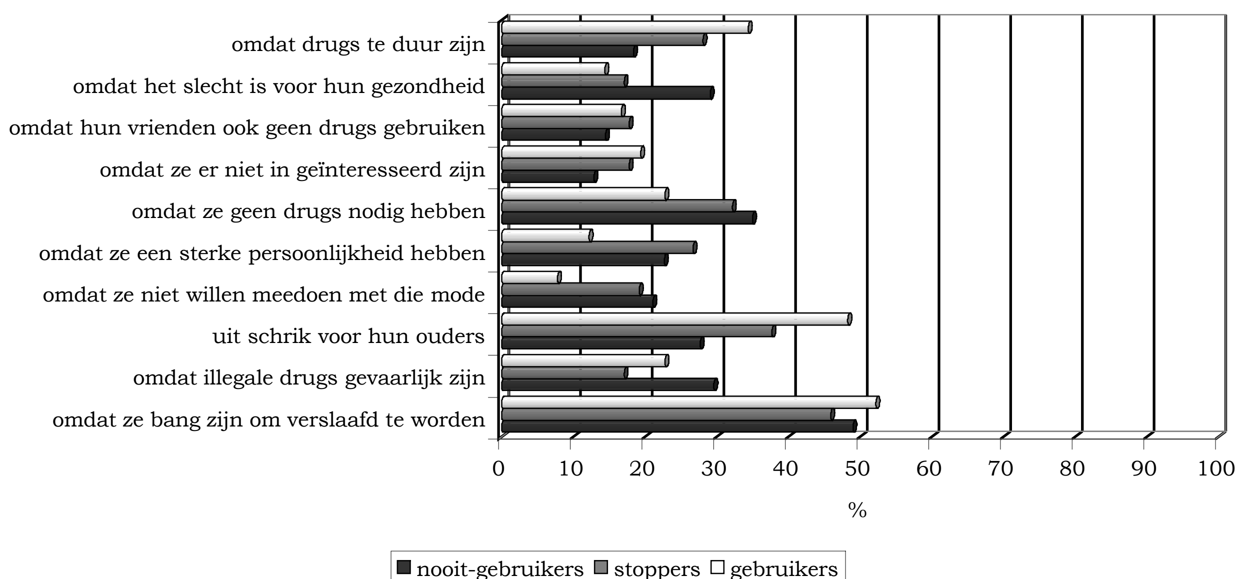
De jongere leerlingen beroepen zich meer op motieven die met angst te maken hebben, terwijl de oudere leerlingen meer belang hechten aan persoonlijkheidsmotieven.

Schrik voor de ouders werd relatief meer aangeduid door de leerlingen in het TSO en BSO dan die in het ASO. In de drie onderwijsvormen haalden de leerlingen motieven aan die te maken hebben met de persoonlijkheid, maar de accenten liggen verschillend: de BSO-leerlingen hadden het in dit kader relatief meer over 'niet willen meedoen met die mode' en 'omdat ze sportief' zijn, de ASO-leerlingen hadden het eerder over een sterke persoonlijkheid hebben en in het TSO duidden ze het meest 'omdat ze geen drugs nodig hebben' en 'omdat ze er niet in geïnteresseerd zijn'

aan. Een hogere kostprijs werd meer aangeduid in het TSO en het BSO, de negatieve invloed voor de gezondheid en 'omdat hun vrienden ook geen drugs gebruiken' werd meer aangekruist in het ASO.

Tussen jongens en meisjes hebben we vrij veel verschillen gevonden. Jongens vermeldden de meeste angstmotieven (met uitzondering van angst voor controleverlies) vaker dan meisjes. Deze laatsten duidden veel meer persoonlijkheidsgerelateerde motieven aan (met uitzondering van sportief zijn). Meer meisjes dan jongens dachten ook dat het feit dat men geen vrienden heeft die illegale drugs gebruiken een belangrijk motief was om er zelf ook geen te gebruiken. Meer jongens dachten dat het te maken had met de negatieve invloed voor de gezondheid.

grafiek 5: Motieven voor het niet-gebruik van illegale drugs, volgens nooit-gebruikers, stoppers en gebruikers van illegale drugs

Uiteraard hebben we ook voor deze vraag de vergelijking gemaakt tussen gebruikers en niet-gebruikers van illegale drugs. Dan blijkt dat gebruikers het meest van al denken dat jongeren geen illegale drugs gebruiken omdat ze bang zijn om verslaafd te worden, omdat ze schrik hebben voor hun ouders, omdat ze bang zijn dat de politie hen zou kunnen betrappen en omdat illegale drugs te duur zijn (grafiek 5). Stoppers benadrukken meer het hebben van een sterke persoonlijkheid en het niet-gebruik van vrienden. Niet-gebruikers hebben het het meest over het gevaarlijke karakter van illegale drugs, het risico op controleverlies en beklemtonen de persoonlijkheidsgebonden motieven, zoals niet willen meedoen met die mode, geen drugs nodig hebben (ook de stoppers schatten het belang van dit motief hoog in) en de gevolgen voor de gezondheid.

7. De school als leer- en leefomgeving (vragen 8-10, tabellen 11a-22d en grafiek 6)

De vragenlijst gaat niet alleen over middelengebruik, maar bevraagt ook de omgeving van de jongere, zoals onder meer de schoolomgeving. Naast expliciete preventie in het schoolcurriculum zijn ook het schoolklimaat van groot belang bij het verantwoord leren omgaan met alcohol en andere drugs. In het opvoedingsproces willen we waarden en normen meegeven en jongeren de persoonlijke en sociale vaardigheden bijbrengen die hen in staat stellen bewuste en verantwoorde keuzes te maken. De sfeer op school bepaalt voor een groot stuk hoe de ondersteuning van die vaardigheden die belangrijk zijn bij drugpreventie, wordt ervaren (bijvoorbeeld opkomen voor je mening, leren 'neen' zeggen, problemen oplossen, …). Uit onderzoek blijkt dat, wanneer een jon-

gere zich niet thuis voelt op school, dit een verhoogd risico kan inhouden voor alcohol- en ander drugmisbruik.

Een positief schoolklimaat wordt bepaald door vele factoren, waaronder het contact tussen leerkrachten en leerlingen, tussen leerkrachten onderling en leerlingen onderling, tussen directie en leerlingen, de prestatiegerichtheid, de leerlingenbegeleiding, de infrastructuur, de middagactiviteiten, het schoolbeleid en de mogelijkheid tot participatie eraan door de leerlingen.

Om de sfeer op school te bevragen, hebben we onder meer een aantal schalen gebruikt: sfeer op school, assertiviteit, relatie met de leerkrachten en relatie met de klasgenoten.

De vragen over de school zelf zijn in de eerste plaats bedoeld om de school informatie te verstrekken waarmee zij verder kan werken. Daarnaast kunnen de gegevens een algemeen beeld schetsen van hoe de jongere zich voelt in het secundair onderwijs.

7.1. Schoolsfeer

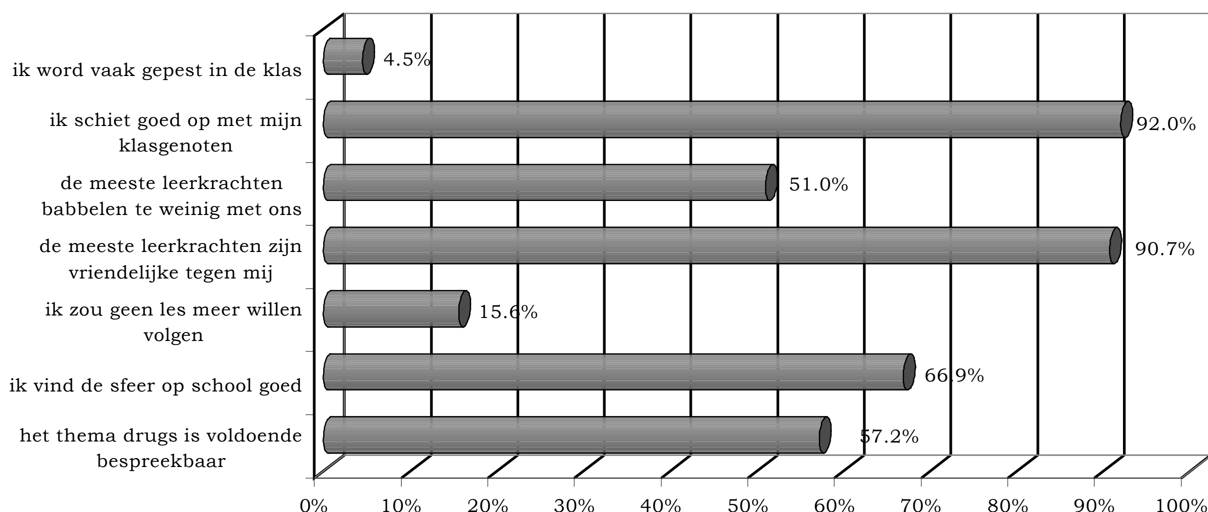
Uit de gegevens blijkt dat een groot deel van de leerlingen in het secundair onderwijs de sfeer op school wel goedvindt (66.9%) en het er meestal wel tof vindt (53.9%). 37.1% vindt de meeste lessen wel saai. Er is ook een niet onbelangrijke groep (15.6%) die liever geen les meer zou volgen. De algemene schoolsfeer wordt door oudere leerlingen minder goed beoordeeld dan door jongere.

Verder appreciëren ASO-leerlingen de sfeer op school het meest, gevolgd door de TSO-leerlingen en pas daarna door de BSO-leerlingen. TSO-leerlingen vinden de meeste lessen wel saaier dan alle andere leerlingen.
Meer meisjes dan jongens vinden het tof op school en minder meisjes vinden de lessen saai en willen liever geen les meer volgen. Toch zijn er meer meisjes dan jongens die graag van school zouden veranderen.

7.2. Assertiviteit

87.4% van de leerlingen ervaart geen problemen om zichzelf te verdedigen tegenover een leerkracht wanneer die onterecht boos is op hem of haar. 79.6% durft het woord te nemen namens de klas. 47.4% vindt het wel vervelend om voor de klas te komen. 12.3% wordt verlegen als de leerkracht hem of haar iets vraagt in de klas.

grafiek 6: Schoolbeleving

Hoe ouder de leerlingen, hoe beter ze voor zichzelf durven opkomen als een leerkracht onterecht boos is op hen.
Op het vlak van assertiviteit zijn er geen verschillen tussen de drie onderwijsvormen.
Meer jongens dan meisjes durven namens de klas iets zeggen en durven op te komen voor zichzelf wanneer de leerkracht onterecht boos is op hen. Meer meisjes dan jongens worden verlegen als de leerkracht hen iets vraagt en meer meisjes vinden het ook vervelend om voor de klas te komen.

7.3. Relatie met leerkrachten

90.7% van de leerlingen vindt dat de meeste leerkrachten vriendelijk zijn tegen hen en 74.3% zegt dat ze geduldig luisteren als ze hen iets vragen. Toch vindt ruim de helft (51.0%) dat de meeste leerkrachten te weinig met hen babbelen en voelt een kwart (25.8%) zich niet door hen begrepen.

De behoefte om meer met de leerkrachten te babbelen stijgt met de leeftijd, evenals de nood aan meer begrip, die vooral de kop opsteekt vanaf de leeftijd van 15 jaar. Met de leeftijd neemt ook het percentage af van de leerlingen die vinden dat de meeste leerkrachten geduldig luisteren als ze hen iets vragen.
Nog meer ASO-leerlingen dan TSO- en BSO-leerlingen vinden dat de meeste leerkrachten geduldig luisteren als ze hen iets vragen en vinden dat de meeste leerkrachten vriendelijk zijn tegen hen.
Jongens en meisjes vinden in dezelfde mate dat de leerkrachten te weinig met hen babbelen. Verder zijn meer meisjes te spreken over de relatie met hun leerkrachten.

7.4. Relatie met klasgenoten

Veruit de meeste leerlingen schieten goed op met hun klasgenoten (92.0%) en bijna evenveel leerlingen (85.9%) menen op hun hulp te mogen rekenen als ze dat zouden vragen. 11.2% voelt zich er echter een beetje buiten staan in de klas en 4.5% wordt vaak gepest in de klas.

Er zijn weinig verschillen in de relatie met hun klasgenoten tussen de drie leeftijdscategorieën. De sfeer in de klassen krijgt de beste beoordeling in het ASO, op de voet gevolgd door het TSO. De leerlingen in het BSO zijn hierover iets minder positief.
Jongens en meisjes komen ongeveer even goed overeen met hun klasgenoten.

7.5. Bespreekbaarheid van het thema drugs

57.2% van de leerlingen in het Vlaams secundair onderwijs vindt het thema drugs voldoende bespreekbaar in de school. Opvallend is het gegeven dat meer jongens dan meisjes vinden dat dit het geval is (60.1% versus 54.3%).

7.6. Meningen over roken en alcohol drinken op school(se activiteiten) (vragen 20-21)

De pijler regels en procedures vormt een belangrijk onderdeel van een drugbeleid. Na een afbakening van de situaties en plaatsen die in de schoolcontext vallen - aan de schoolpoort, in de schoolgebouwen, tijdens de lesuren … - concretiseert de school waar en wanneer de regels van de school rond drugs en druggebruik gelden.

Jongeren hebben er nood aan betrokken te worden en actief te participeren in de school en in de klas. De mate van inspraak is een indicatie voor het welbevinden van de jongere op school. Participatie vertrekt van een fundamenteel respect voor de leerling als volwaardig persoon. Ook voor regelgeving is betrokkenheid van de leerling een meerwaarde. Een begrijpelijk schoolreglement,

ontwikkeld met inspraak van de leerlingen, bevordert een positief schoolklimaat. Bovendien zullen leerlingen deze regels beter opvolgen, wanneer ze bij de opstelling ervan betrokken werden.

We vroegen de leerlingen hoe ze staan tegenover een verbod op roken en alcohol drinken op bepaalde plaatsen op school en bij bepaalde schoolse gelegenheden, zoals een schoolfeestje of een schooluitstap.

Roken op bepaalde plaatsen op school

50.8% van de leerlingen is tegen roken op bepaalde plaatsen op school. 27.4% vindt dat dit wel moet kunnen en 21.9% wil dit enkel toegelaten zien voor de oudste leerlingen.

Een meerderheid van de jongste leerlingen is hier uitgesproken tegen, bij de oudere leerlingen is een meerderheid voor. De oudsten willen op dit vlak meer voorrechten, terwijl de 15-16-jarigen liever iedereen gelijk voor de wet zien. Uiteraard speelt ook het feit of leerlingen al dan niet zelf roken een rol: meer rokers dan niet-rokers willen kunnen roken op bepaalde plaatsen op school. Toch is nog 38.3% van de niet-rokers hiervoor ook te vinden. Dat percentage neemt zelfs nog toe met de leeftijd: 31.2% van de 12-14-jarige niet-rokers spreekt zich positief uit over roken op bepaalde plaatsen op school; bij de 15-16-jarige niet-rokers is dit 45.3% en bij de 17-18-jarige niet-rokers 49.4%.
In het ASO is een meerderheid van de leerlingen tegen; in het TSO en BSO is een meerderheid net vóór zo'n regeling, liefst voor alle leerlingen. Niet zo verwonderlijk, als je weet dat het ASO minder rokers telt dan de andere twee onderwijsvormen.
Tussen jongens en meisjes zijn op dit vlak geen verschillen.

Roken bij bepaalde schoolse activiteiten

43.6% van de leerlingen vindt niet dat ze moeten kunnen roken bij bepaalde schoolse activiteiten, zoals een schoolreis of een -feestje. 39.6% vindt dat iedereen dit zou moeten kunnen, 16.8% vindt dat dit voorbehouden moet blijven voor de oudste leerlingen.

Ook hier zijn de jongsten, in tegenstelling tot de oudere leerlingen, tegen de mogelijkheid tot roken bij bepaalde schoolse activiteiten en willen de oudste leerlingen op dit vlak meer voorrechten dan jongere leerlingen. Bovendien zien we opnieuw dat er een duidelijk verband is met het eigen rookgedrag: meer rokers dan niet-rokers zijn hiervan voorstander. Toch is 44.4% van de niet-rokers hier eveneens voor te vinden. Het verschil tussen de leeftijdsgroepen is hier groot: bij de 12-14-jarige niet-rokers is dit 25.4%, bij de 15-16-jarige 58.5% en bij de 17-18-jarige niet-rokers maar liefst 84.3%.
Verder zijn veel meer ASO-leerlingen tegen roken bij schoolse gelegenheden dan leerlingen van de twee andere onderwijsvormen.
Jongens en meisjes verschillen hierover niet van mening.

Alcohol drinken bij bepaalde schoolse activiteiten

Een nipte meerderheid (52.1%) van alle leerlingen vindt niet dat ze alcohol moeten kunnen drinken bij bepaalde schoolse activiteiten. 47.3% wil dit wel: 29.8% wil dat voor iedereen en 18.1% wil dit enkel voor de oudste leerlingen.

We zien opnieuw dat terwijl van de jongste leerlingen een ruime meerderheid hiertegen is, de oudere leerlingen er juist voorstander van zijn en dat de oudste leerlingen de pleitbezorgers zijn van soepelere regels voor henzelf.
Enkel in het TSO is minder dan de helft van de leerlingen tegen alcohol drinken bij bepaalde schoolse activiteiten.
Meer jongens dan meisjes willen kunnen alcohol drinken bij schoolse gelegenheden.

8. Vrijetijdsbesteding (vragen 5- 6, tabellen 23a-24d)[8]

Preventieactiviteiten vertrekken best vanuit de leefwereld van de jongeren zelf. Daarom is het zinvol om te weten wat hen bezighoudt, waaraan ze hun vrije tijd besteden. Vrije tijd biedt niet alleen mogelijkheden om te ontspannen, maar het is ook een sociaal gebeuren waarin jongeren ervaringen kunnen opdoen met vriendschap en andere soorten relaties. De vrije tijd is naast het onderwijs een belangrijk levensdomein waar jongeren kansen krijgen om zich verder te ontplooien, grenzen af te tasten, keuzes te maken en verantwoordelijkheid op te nemen.

Gevraagd naar hun favoriete vrijetijdsbestedingen, antwoordden de leerlingen dat ze het liefst van al computeren (50.7%), tv of video kijken (42.6%), muziek beluisteren (39.4%), langsgaan bij vrienden of vriendinnen (34.1%) en sporten in clubverband (33.8%).

TV of video kijken, computeren en sporten in clubverband komen meer voor bij de jongste leerlingen, langsgaan bij vrienden of vriendinnen en uitgaan (café, fuif, dancing) meer onder de oudste leerlingen.
Activiteiten die typisch hoger scoren in het ASO dan in de andere twee onderwijsvormen zijn de sporten in clubverband, de jeugdbeweging, een hobbyclub of academie (teken- of muziek-) en lezen; uitgaan komt dan weer meer voor in het TSO en BSO. Verder winkelen er meer BSO-leerlingen en zijn er ook meer die gewoon wat rondhangen op straat. Het TSO telt relatief de meeste leerlingen die sporten buiten clubverband.
Winkelen werd bijna hoofdzakelijk aangeduid door meisjes. Meer meisjes dan jongens gaan ook langs bij vriend(inn)en, gaan naar de jeugdbeweging en naar een hobbyclub of academie, luisteren naar muziek en lezen. Jongens houden zich meer bezig met tv of video kijken, computeren, sporten en op straat rondhangen.

Uitgaan

Ook het uitgaansleven maakt deel uit van de vrijetijdsbesteding. 84.0% van alle leerlingen gaat uit: 56.2% occasioneel en 27.8% regelmatig. 71.3% is al eens naar een fuif geweest, 66.8% is al op café geweest, 37.5% is al eens in een jeugdhuis geweest en 27.8% in een dancing. Op café gaan doen ze het vaakst: 19.8% gaat minstens één keer per week op café. 8.9% van de leerlingen komt regelmatig in een jeugdhuis.

Hoe ouder de leerlingen, hoe meer van hen er uitgaan en hoe vaker ze dat ook doen. Bijna alle 17-18-jarigen gaan al eens uit; de meerderheid van hen (52.1%) gaat minstens een keer per week uit. Het valt op dat, ondanks het feit dat de toegang tot dancings in principe moet worden ontzegd voor jongeren onder de zestien, toch één op zeven 12-14-jarigen en meer dan een kwart 15-16-jarigen er al eens is geweest.
We zien tussen de onderwijsvormen een verschil qua uitgaan, dat zich het meest uitgesproken vertaalt in een frequenter uitgaanspatroon in het BSO en TSO dan in het ASO en dit voor alle uitgaansvormen. Het BSO telt opvallend meer leerlingen dan het ASO en het TSO die vaak naar een jeugdhuis gaan (13.7% tegenover respectievelijk 7.4% en 9.0%).
Over het algemeen genomen gaan ongeveer evenveel jongens als meisjes uit, maar de uitgaansfrequentie ligt hoger bij de jongens voor alle uitgaansvormen, behalve voor dancingbezoek. Zo gaat bijvoorbeeld 24.1% van de jongens regelmatig op café, tegenover 15.3% van de meisjes.

[8] Omdat leerlingen uit een lijst slechts drie items konden aanduiden en we dus niet over informatie beschikken in welke mate ze ook, weliswaar minder, tijd aan de andere vrijetijdsbestedingen zouden besteden, kunnen we voor de vergelijkingen tussen de drie leeftijdsgroepen, tussen jongens en meisjes en tussen de drie onderwijsvormen enkel een beschrijving van de tabellen geven, maar geen uitspraken doen over de significantie van eventuele observeerbare verschillen.

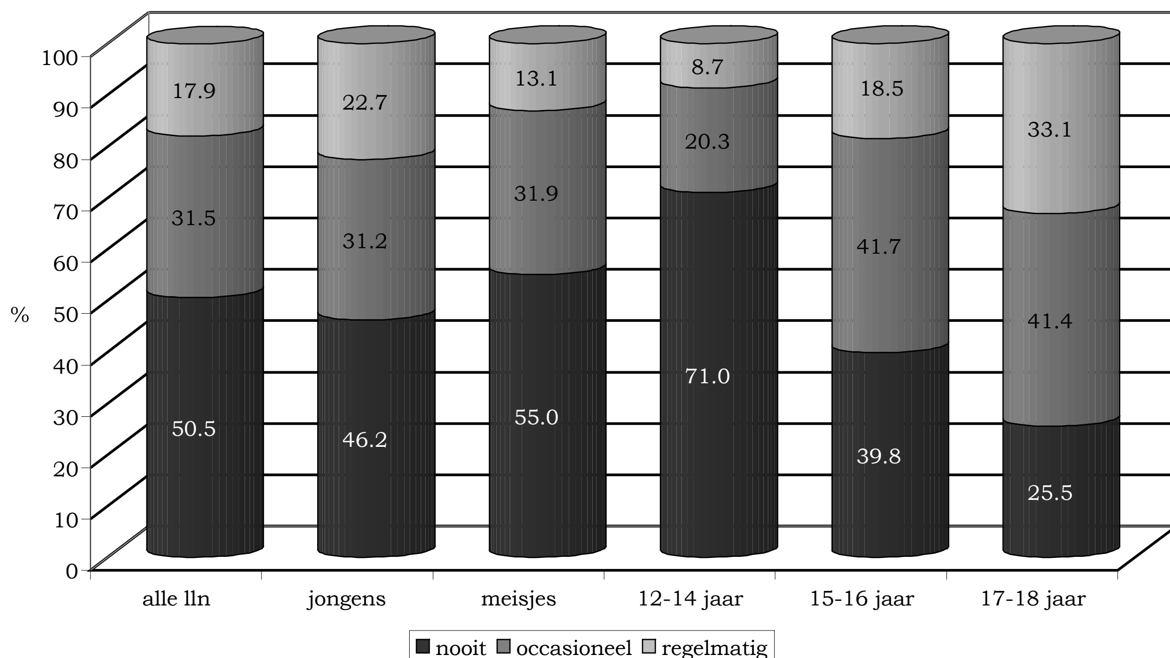
9. De omgeving van de jongere (tabellen 25a-28c en grafiek 7)

Zoals al verschillende keren werd aangehaald, speelt de omgeving waarin de adolescent opgroeit een grote rol in het hele ontwikkelingsproces dat hij doormaakt. Met 'omgeving' bedoelen we zowel de fysieke omgeving als de mensen met wie de jongere in contact komt. Jongeren leven in een bepaalde sociale context die mee bepaalt op welke wijze zij met drugs en druggebruik omgaan. De mensen uit de directe omgeving, familie en vrienden, vormen niet alleen mee het normatieve kader, maar kunnen ook ondersteuning en advies bieden aan de jongere.

9.1. Op plaatsen komen waar illegale drugs worden gebruikt (vraag 12)

De helft (50.5%) van alle leerlingen in het secundair onderwijs is al eens op een plaats geweest waar illegale drugs worden gebruikt (grafiek 7). Oudere leerlingen komen er meer en ze komen er ook vaker. Van de 17-18-jarigen is bijvoorbeeld al 74.5% op zo'n plaats geweest; 33.1% komt er zelfs minstens één keer per week. De grootste stijging doet zich voor tussen 12-14 en 15-16 jaar. 55.5% van de ASO-leerlingen tegenover respectievelijk 44.0% en 43.5% van de TSO- en BSO-leerlingen komt nooit op een plaats waar illegale drugs worden gebruikt. TSO- en BSO-leerlingen komen er bovendien vaker dan ASO-leerlingen.
Jongens komen meer op dergelijke plaatsen dan meisjes. Ze bezoeken ze vooral regelmatiger.

grafiek 7: Jongens en meisjes en verschillende leeftijdsgroepen die komen op plaatsen waar illegale drugs worden gebruikt

9.2. Verwachte reacties van beste vrienden op het proberen of gebruik van cannabis (vraag 14a-d)

Naarmate jongeren opgroeien, gaan leeftijdsgenoten meer en meer hun referentiekader uitmaken. Op het moment dat de peers belangrijker worden in het leven van jongeren, komen zij voor het eerst zelf in contact met genotmiddelen. Experimenteren met verschillende levensstijlen is eigen aan de adolescentie en gebeurt samen met leeftijdsgenoten. Als jongeren problemen hebben (liefdesproblemen, conflicten thuis of op school, drugproblemen), zullen zij te rade gaan bij diezelfde peers. Jongeren willen op de eerste plaats begrepen worden. De reactie van leeftijdgenoten is op zulke momenten dus erg belangrijk. Deze vriendenkring bepaalt ook mee het referentiekader waarbinnen jongeren hun gedrag zullen toetsen.

We vroegen de leerlingen hoe hun beste vrienden volgens hen zouden reageren mochten zijzelf cannabis proberen of gebruiken. Uit de antwoorden blijkt dat jongeren een onderscheid maken tussen beide. Zo denkt 77.6% van de leerlingen dat hun beste vrienden cannabisgebruik expliciet zouden afkeuren. Voor het proberen van cannabis is dit 65.4%. 17.0% meent dat hun beste vrienden helemaal niet zouden reageren wanneer ze cannabis zouden gebruiken; dit cijfer loopt op tot 27.5% wanneer het om het proberen van cannabis gaat. 7.2% van de leerlingen denkt dat hun beste vrienden het proberen van cannabis zouden goedkeuren; 5.4% denkt dat ze dit eveneens zouden doen in geval van cannabisgebruik.

Met het ouder worden, reageren hun beste vrienden volgens de leerlingen milder op (het experimenteren met) cannabisgebruik. Vooral de groep die geen reactie van hun beste vrienden verwacht wordt groter.
Een ruime meerderheid van de jongeren die nog nooit illegale drugs hebben gebruikt, verwacht afkeuring van beide gedragingen. Jongeren die ooit, maar niet meer het laatste jaar illegale drugs hebben gebruikt rekenen op een tolerante reactie van hun beste vrienden in geval van proberen, maar niet in geval van gebruik. De laatstejaarsgebruikers verwachten zich veel meer aan een expliciete goedkeuring in beide gevallen dan ooit-gebruikers die er weer mee gestopt zijn. Toch valt op dat zelfs bij gebruikers de groep die denkt dat hun beste vrienden niet zou reageren op cannabisgebruik nog steeds groter is dan de groep die een uitgesproken goedkeuring van hen verwacht (54.4% versus 32.8%) en dat nog bijna een derde van hen (30.0%) denkt dat hun beste vrienden gebruik expliciet zouden afkeuren.
Ook tussen de onderwijsvormen vinden we duidelijke verschillen, vooral tussen het ASO enerzijds en het TSO en BSO anderzijds. In de laatste groep is de (vermeende) tolerantie van beste vrienden groter dan in de eerste groep. Verder blijkt dat in het TSO relatief de meeste leerlingen zitten die op een goedkeuring rekenen.
Veel meer jongens dan meisjes verwachten dat hun beste vrienden op het proberen of gebruik van cannabis niet zouden reageren of dat ze het zouden goedkeuren.

9.3. Verwachte reacties van ouders op het proberen of gebruik van cannabis

We stelden dezelfde vraag met betrekking tot de vermeende reactie van hun ouders op proberen of gebruik van cannabis. De meeste leerlingen gaan ervan uit dat hun ouders beide gedragingen expliciet zouden afkeuren (96.1% bij proberen en 98.3% bij gebruik).

9.4. Vertrouwensfiguren in geval van illegaledrugproblemen (vraag 24, tabellen 28a-c)[9]

Als jongeren illegale drugs gebruiken, betekent dit niet noodzakelijk dat het om problematisch gebruik gaat. Wel is het zo dat leerlingen die met middelen experimenteren soms problemen krijgen, niet noodzakelijk als gevolg van de effecten van die middelen, maar omdat ze de grenzen en regels van de school en thuis overtreden, …

Het is belangrijk dat er een begeleidende component in het drugbeleid van een school voorzien wordt. Begeleiden mag niet uitgesteld worden tot het probleem onoverzichtelijk is geworden. Vroeginterventie bij kwetsbare jongeren geeft meer kans tot herstel van het functioneren en het welbevinden. Een interventiesysteem dient dan ook een scenario te bevatten met duidelijke taakomschrijvingen in verband met signaleren, begeleiden, doorverwijzen en opvolging.

In dit kader kan een school werken op drie niveaus:

[9] Omdat leerlingen uit een lijst slechts drie items konden aanduiden en we dus niet over informatie beschikken in welke mate ze de andere personen of instanties eventueel ook, weliswaar minder vlug, in vertrouwen zouden nemen, kunnen we enkel een beschrijving van de gegevens in de tabellen geven en is het niet mogelijk om uitspraken te doen over de significantie van eventuele observeerbare verschillen

Op het *eerste niveau* staat de leerkracht die het signaal van een (mogelijk) probleem geeft. Op het *tweede niveau* staat enerzijds de leerlingenbegeleider die de leerkrachten adviseert en ondersteunt en bij specifieke problemen de leerling zelf kan begeleiden; anderzijds het CLB die in eerste instantie begeleiding biedt aan leerlingen en ouders, maar ook leerkrachten en leerlingenbegeleiding ondersteunt. Tevens kan het CLB de draaischijf vormen tussen de school en externe hulpverleningsinstanties. Wanneer de problemen te complex zijn of te veel tijd vragen, kan in overleg met de school en de ouders doorverwezen worden naar externe hulpverleningsinstanties (CGG, …) - het *derde niveau*. De school volgt bij voorkeur deze doorverwijzing op.

De leerkracht signaleert mogelijke problemen, maar in vele gevallen is druggebruik niet of moeilijk zichtbaar. Jongeren die problemen hebben met druggebruik zitten daarom niet onder invloed in de klas. Verandering van vriendenkring, het wegvallen van interesses, het dalen van schoolprestaties, concentratieproblemen, sterke emotionele wijzigingen, zich niet houden aan afspraken, … kunnen signalen van problematisch gebruik zijn (Bernaert & Kinable, 2003).

In de vragenlijst konden de leerlingen drie personen of instanties uit een lijst van achttien aanduiden die ze zouden contacteren indien zijzelf of een vriend een drugprobleem zou hebben. Uit die lijst scoorden vier personen/instanties opvallend beter dan de andere. Op de eerste plaats stonden de beste vrienden of vriendinnen (68.4%), gevolgd door de ouders (42.6%), broer of zus (32.7%) en de DrugLijn (25.1%).

Met het ouder worden neemt het belang van gezagsfiguren (ouders, leerkrachten, …) af en dat van de vriendengroep en leeftijdsgenoten toe. Opvallend is het gegeven dat de 17-18-jarigen de favoriete leerkracht duidelijk verkiezen boven de vertrouwensleerkracht, wat niet het geval is bij de jongere leerlingen.
ASO-leerlingen zouden met dergelijke problemen meer naar hun ouders stappen dan TSO- en BSO-leerlingen. De vertrouwensleerkracht wordt het meest aangeduid in het BSO, de favoriete leerkracht het meest in het ASO. Meer TSO-leerlingen zouden hun medeleerlingen aanspreken dan ASO- en BSO-leerlingen. De DrugLijn werd minder aangeduid in het BSO dan in de twee andere onderwijsvormen.
Meer meisjes dan jongens zouden een beroep doen op hun beste vriend(inn)en, hun favoriete leerkracht en de vertrouwensleerkracht, terwijl meer jongens dan meisjes naar hun ouders of naar hun medeleerlingen zouden gaan. Het gaat hier echter om accentverschillen: de volgorde van belangrijkheid van de vier meest aangeduide personen of instanties is voor jongens en meisjes dezelfde.
Jongeren die nog nooit illegale drugs gebruikten, zouden gemakkelijker hun ouders en de vertrouwensleerkracht aanspreken, terwijl stoppers en gebruikers eerder leeftijdsgenoten (broer of zus, beste vrienden, medeleerlingen) in vertrouwen zouden nemen. De grootouders werden het meest door de gebruikers aangeduid.

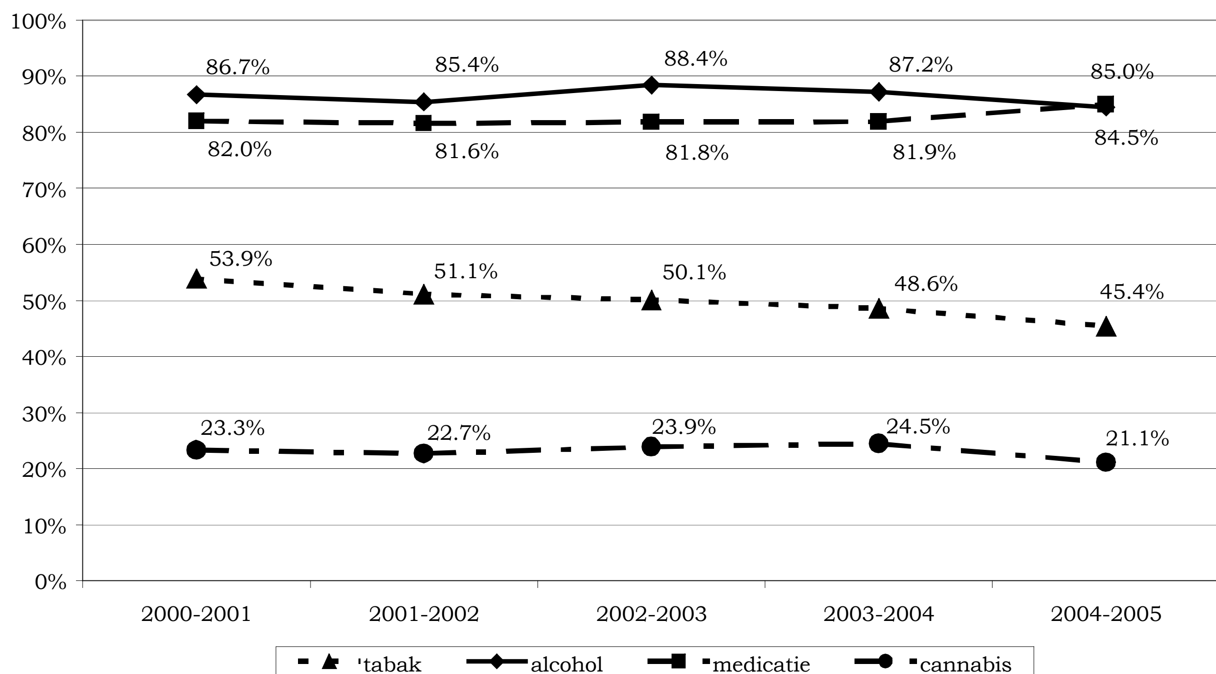
Vergelijkingen over de laatste vijf schooljaren heen

De leerlingenbevraging loopt al sinds januari 1999. Dit wil zeggen dat we gegevens hebben van zeven opeenvolgende schooljaren. Omdat we de eerste twee schooljaren met een ietwat andere vragenlijst en een andere verwerkingsmethode werkten, kunnen we de gegevens van die periode niet gebruiken voor een vergelijking over de schooljaren heen. Dat kan wel met de laatste vijf schooljaren.
Gegevens verzameld over een periode van vijf jaar bevatten heel wat interessante en bruikbare informatie. Zo stellen ze ons in staat om op basis van vergelijkingen trends te ontwaren in een aantal levensdomeinen van de leerlingen, zoals middelengebruik, attitudes over drugs en druggebruik, vrijetijdsbesteding, beleving van de sfeer op school en in de klas en beleving van het drugbeleid op de school.
Ook hier behandelen we enkel de verschillen die statistisch significant zijn, tenzij we het uitdrukkelijk anders vermelden.

1. Middelengebruik en gokken (tabellen 29-42d)

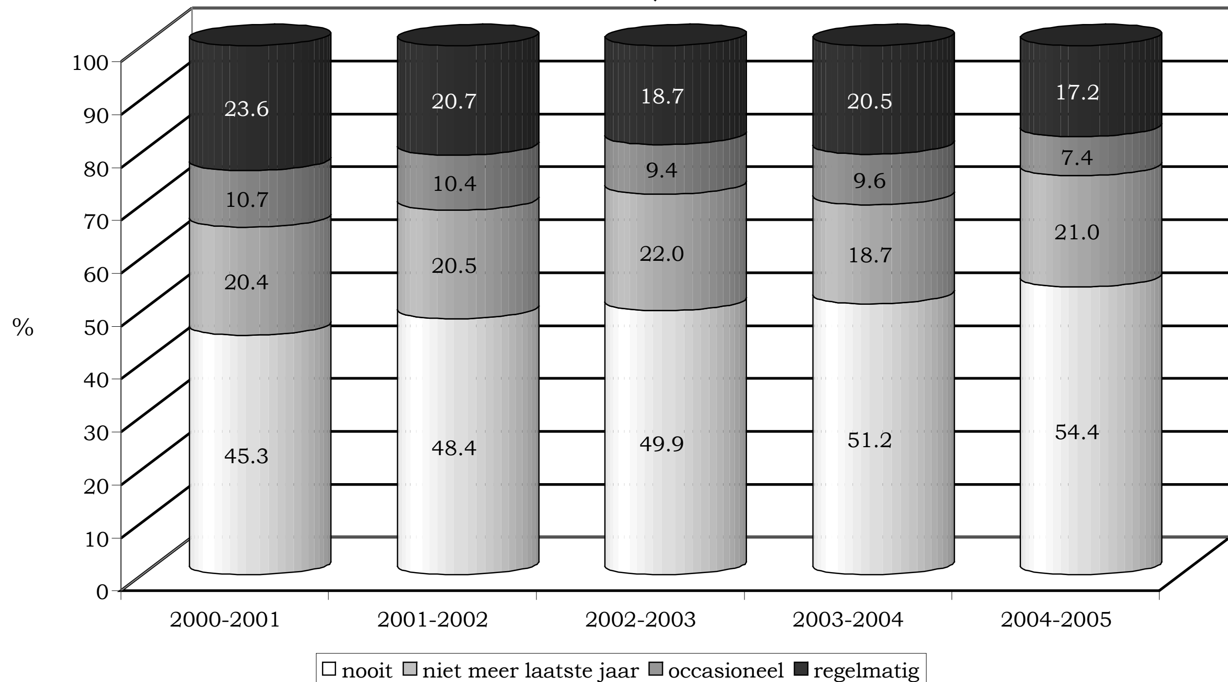
Op het vlak van middelengebruik zien we dat zowel het ooit- als het laatstejaarsgebruik van tabak en illegale drugs in de laatste vijf schooljaren is afgenomen, maar niet van alcohol en van medicatie (grafieken 8 en 9).

Grafiek 8: Evolutie in ooit-gebruik van tabak, alcohol, medicatie en cannabis

Maar we hebben niet enkel gekeken naar globale trends, maar ook onderzocht in hoeverre er verschillen bestaan op het vlak van de afzonderlijke producten. We hebben ook de evolutie bij jongens en meisjes en in de drie onderwijsvormen vergeleken.

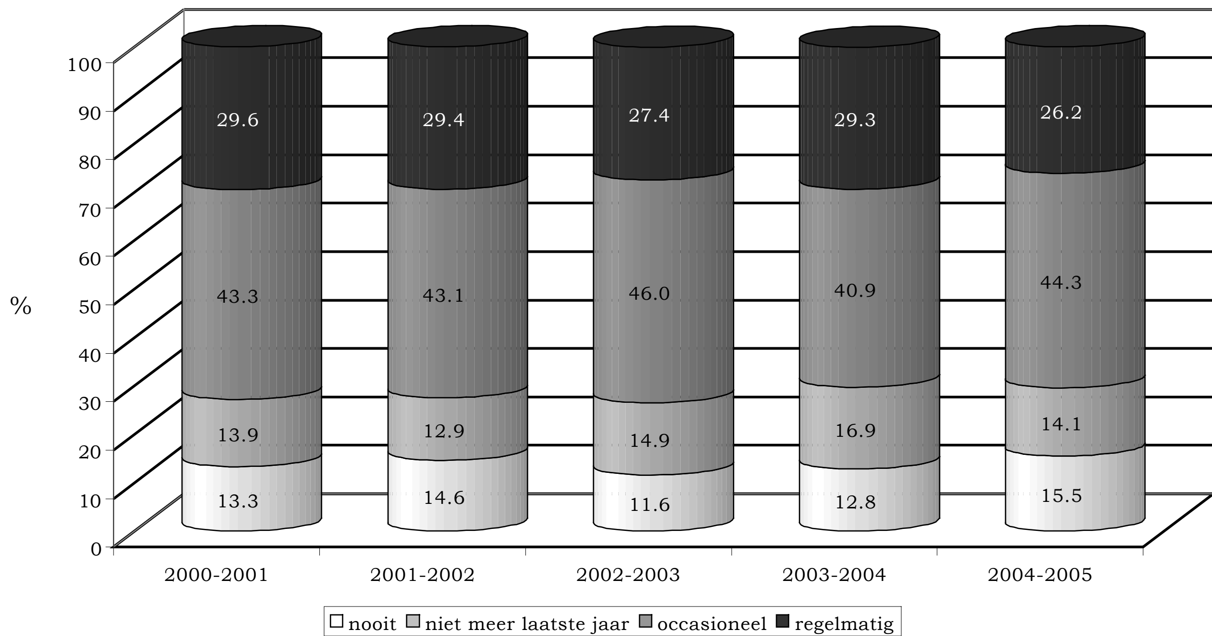
Wanneer we dieper ingaan op de evolutie van het ***rook***gedrag in de verschillende subpopulaties, zien we dat de daling van roken zich voordoet tot zestien jaar. Zowel minder jongens als minder meisjes zijn gaan roken. De daling van het rookgedrag beperkt zich tot het ASO en doet zich dus niet voor in het TSO of het BSO.

Wanneer we inzoomen op het gebruik van de afzonderlijke alcoholische dranken, valt op dat het ooit-gebruik en het laatstejaarsgebruik van ***alcopops*** is gedaald sinds 2001[10]. De daling doet zich zowel bij jongens als bij meisjes voor, voor alle leeftijden en in het ASO en het TSO. Het ooit-gebruik is enkel onder de jongste leerlingen gedaald; het laatstejaarsgebruik in alle leeftijdsgroepen, wat het vermoeden bevestigt dat de hype van alcopops over haar hoogtepunt is.
Deze daling van het gebruik van alcopops heeft geen weerslag op het alcoholgebruik in het algemeen omdat jongeren niet exclusief alcopops drinken, maar vaak verschillende alcoholische dranken. Tijdens het schooljaar 2004-2005 dronk slechts 2.1% uitsluitend alcopops en geen enkele andere alcoholische drank. Het gaat dan vooral om de jongste leerlingen.
Verder deed zich een daling voor van het ooit-gebruik, maar niet van het laatstejaarsgebruik van bier door jongens. Voor de andere alcoholische dranken konden we geen evoluties ontdekken

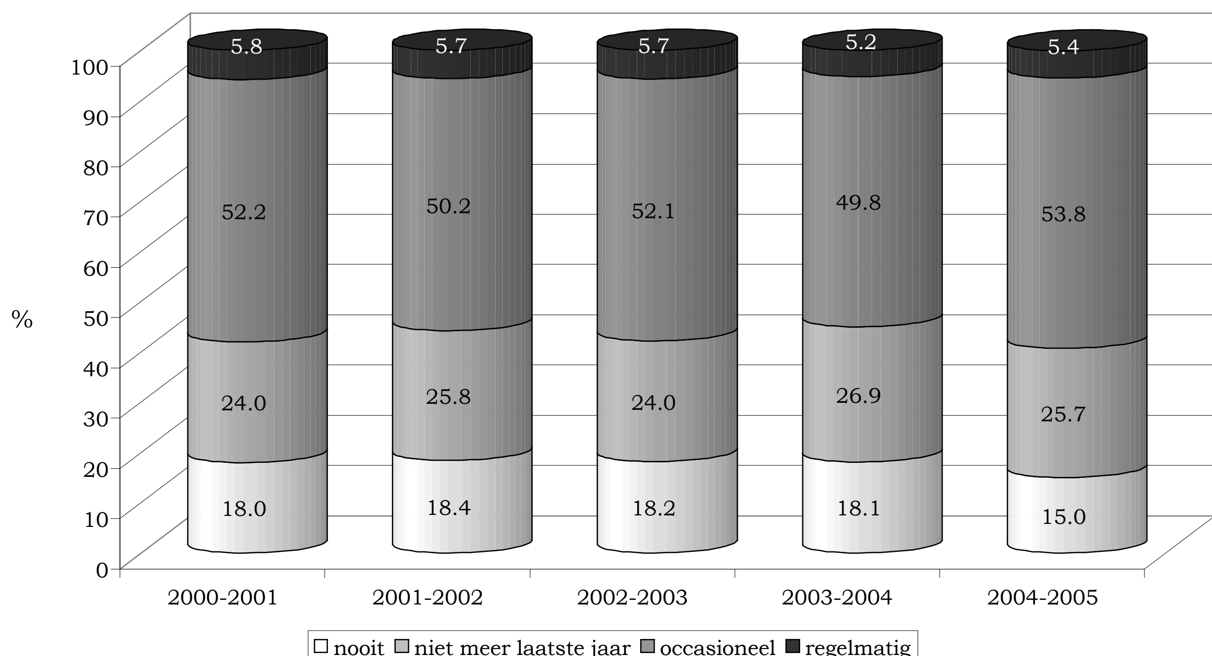
[10] Tijdens het schooljaar 2000-2001 werd in de vragenlijst nog geen onderscheid gemaakt tussen alcopops en cocktails. Daarom kunnen we voor alcopops slechts vergelijkende gegevens geven vanaf het schooljaar daarop.

Grafiek 8b: Evolutie in alcoholgebruik (schooljaar 2000-2001 - schooljaar 2004-2005)

Wat betreft het gebruik van de verschillende soorten ***medicatie***, is het moeilijker om uitspraken te doen, omdat - uitgezonderd in geval van het gebruik van lichte pijnstillers - het telkens gaat om een erg kleine groep van leerlingen die deze producten al eens neemt. Het ooit-gebruik van lichte pijnstillers is de laatste vijf jaar gestegen. Dit is niet het geval voor het laatstejaarsgebruik.

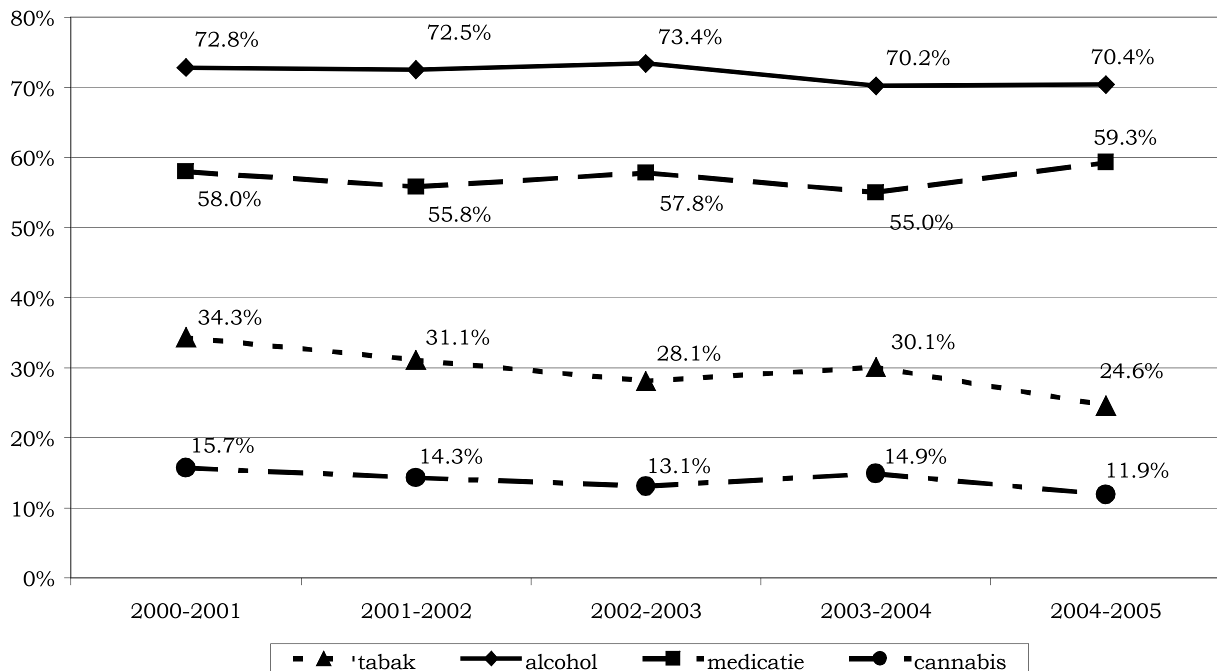
Grafiek 8c: Evolutie in medicatiegebruik (schooljaar 2000-2001 - schooljaar 2004-2005)

Hetzelfde geldt voor de meeste illegale drugs (te kleine aantallen om uitspraken over tendenzen te doen), uitgezonderd voor cannabis en amfetamines.
Wat betreft ***cannabis*** is het ooit-gebruik weliswaar stabiel gebleven, maar het laatstejaarsgebruik - vooral dan het regelmatig gebruik - is gedaald (van 15.7% naar 12.0%). Deze daling doet zich vooral voor onder meisjes en in het ASO.

Over de vijf schooljaren heen is ook het ***amfetamine***gebruik gedaald, zowel wat betreft ooit-gebruik als laatstejaarsgebruik, vooral bij jongens en in het BSO.

Grafiek 9: Evolutie in laatstejaarsgebruik van tabak, alcohol, medicatie en cannabis

We vonden verder ook een sterke daling in het ***gokgedrag*** van de leerlingen: in het schooljaar 2000-2001 had nog 52.5% van hen één van de vier bevraagde gokvormen beoefend; in 2004-2005 was dit slechts 42.2%. Deze daling vooral is terug te vinden tot de leeftijd van 16 jaar en in het ASO en het TSO.

Het spelen op ***gokautomaten*** - toch de meest risicovolle gokvorm die we bevroegen - was in alle groepen (leeftijdsgroepen, jongens en meisjes, onderwijsvormen) sterk afgenomen. Het verbod op gokautomaten in cafés en lunaparken dat van kracht is sinds eind 2000 heeft hierin wellicht een rol gespeeld.

Kaarten voor geld komt tegenwoordig minder voor dan vijf jaar geleden onder leerlingen tot 16 jaar, onder meisjes en in het ASO.

Met uitzondering van de oudste en de BSO-leerlingen wordt in de verschillende subpopulaties ook minder met de ***lotto*** gespeeld.

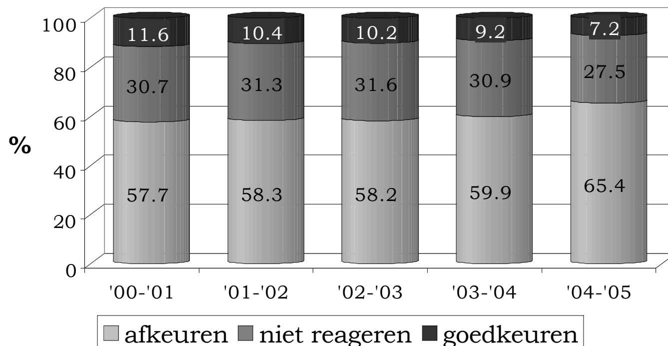
Tot slot zien we een daling van het ***wedden voor geld*** onder 15-16-jarigen, zowel bij jongens als bij meisjes, maar niet in het BSO.

2. Komen op plaatsen waar illegale drugs worden gebruikt

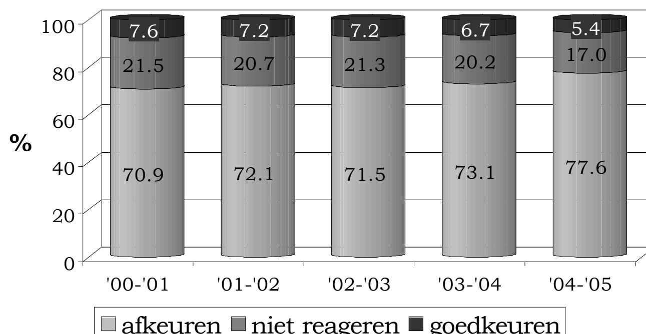
In de loop van de laatste vijf schooljaren is het aantal leerlingen dat al eens op een plaats komt waar illegale drugs worden gebruikt niet noemenswaardig gestegen of gedaald, ook niet voor specifieke deelpopulaties.

3. Verwachte reacties van beste vrienden en ouders op proberen en gebruik van cannabis (tabellen 43a-g)

Grafiek 10: Reacties van beste vrienden op proberen van cannabis

Grafiek 11: Reacties van beste vrienden op cannabisgebruik

In de loop van de laatste vijf schooljaren zijn er meer leerlingen die denken dat hun beste vrienden het zouden afkeuren als zijzelf cannabis zouden proberen of gebruiken (57.7% in 200-2001 tegenover 65.4% in 2004-2005). Bijgevolg zijn er minder leerlingen die een meer tolerante houding (niet reageren of goedkeuren) van hen verwachten (grafieken 10 en 11).

Een stijging van het aantal leerlingen die denken dat hun ***beste vrienden*** afkeurend zouden reageren op het ***proberen*** van cannabis kwam vooral voor bij de 12- tot 16-jarigen en in het ASO, zowel bij jongens als bij meisjes.

Wat betreft de vermeende reacties op ***cannabisgebruik***, zagen we een gelijkaardige stijging voornamelijk onder de 15-16-jarigen, bij de meisjes en in het ASO.

Op het vlak van de reacties die leerlingen van hun ouders op beide gedragingen verwachten kunnen we dergelijke uitspraken niet doen vanwege het beperkte aantal leerlingen dat hierop geen afkeuring verwacht.

4. Vertrouwensfiguren in geval van drugproblemen (tabel 44)[11]

Wanneer we de figuren en instanties tot wie de leerlingen zich zouden wenden in geval van drugproblemen over de schooljaren heen vergelijken, zien we weinig verschillen en zeker geen duidelijke trend.

5. Bespreekbaarheid van het thema drugs (tabel 45)

Wat betreft de bespreekbaarheid van het thema drugs kunnen we geen duidelijke lijn ontdekken over de jaren heen.

[11] Omdat leerlingen uit een lijst slechts drie items konden aanduiden en we dus niet over informatie beschikken in welke mate ze de andere personen of instanties eventueel ook, weliswaar minder vlug, in vertrouwen zouden nemen, kunnen we enkel een beschrijving van de gegevens in de tabellen en kunnen we geen uitspraken doen over de significantie van eventuele observeerbare verschillen tussen leeftijdsgroepen, jongens en meisjes en onderwijsvormen.

6. Sfeer op school en in de klas (tabellen 46a-e)

We peilden naar de sfeer op school en in de klas aan de hand van vier schalen: beleving van de sfeer op school, assertiviteit, relatie met leerkrachten en relatie met klasgenoten. We vonden positieve trends op het vlak van de schoolsfeer en van de relatie met de leerkrachten.

In de loop van de laatste vijf schooljaren is er een stijging zichtbaar in het relatieve aantal leerlingen dat het meestal tof vindt op school en die de sfeer bij hen op school als goed betitelen, evenals een daling in het aantal leerlingen dat graag van school zou veranderen.
We zien deze evolutie zowel bij jongens als bij meisjes, maar vooral bij de jongste leerlingen (12-14 jaar) en het meest in het ASO. Tussen de drie onderwijsvormen is er een differentiatie naar de verschillende items waarmee we peilden naar de sfeer op school. In het ASO is het aantal leerlingen dat het meestal tof vindt op school en dat de sfeer op school goed vindt gestegen en het aantal dat graag van school zou veranderen gedaald. In het TSO is er een zichtbare daling van het aantal leerlingen dat graag van school zou veranderen en in het BSO van het aantal leerlingen dat de meeste lessen saai vindt.

Daarnaast is de ***relatie*** van de leerlingen ***met hun leerkrachten*** ook in positieve zin geëvolueerd. Sinds het schooljaar 2000-2001 wordt die relatie door de leerlingen positiever ervaren in alle bevraagde aspecten: er zijn er enerzijds meer die vinden dat er genoeg leerkrachten zijn die luisteren als ze hen iets vragen en dat de meeste leerkrachten vriendelijk zijn tegen hen en anderzijds minder die vinden dat de meeste leerkrachten te weinig met hen babbelen en dat er weinig leerkrachten zijn die hen begrijpen.
Opnieuw zien we deze trend bij jongens en bij meisjes, en het meest uitgesproken bij de jongere leerlingen (tot 16 jaar) en in het ASO en het TSO. In het BSO zijn er maar twee items waarvoor een verbetering is vast te stellen: zowel het aantal leerlingen dat vindt dat de meeste leerkrachten te weinig met hen babbelen als het aantal dat stelt dat er weinig leerkrachten zijn die hen begrijpen is gedaald.

De totale leerlingenpopulatie noch de verschillende subpopulaties zijn in de loop van de laatste vier schooljaren niet meer of minder ***assertief*** geworden.

Ook hun ***relatie met klasgenoten*** is globaal gezien vrijwel dezelfde gebleven.

7. Rol van participatie van de scholen aan de leerlingenbevraging

Wanneer het al langer dan drie jaar geleden is, kunnen scholen een tweede maal aan de bevraging participeren. De verhouding van de scholen die voor het eerst dan wel voor de tweede keer deelnamen is in de loop der jaren verschoven: hoe langer de bevraging loopt, hoe meer scholen voor de tweede maal deelnemen. Omdat de leerlingenbevraging is opgevat als een instrument voor de scholen om actief, én met inbreng van hun leerlingen, te werken rond een drugbeleid op school, vroegen we ons in het vorige syntheserapport af in welke mate de evoluties die we over de jaren heen vonden wel evoluties in de tijd waren of misschien eerder het resultaat van die gewijzigde verhoudingen.

In het vorige syntheserapport (Kinable, 2004) bleek uit een vergelijking van de scholen die voor het eerst deelnamen met de scholen die tweemaal deelnamen dat deze laatste scholen beter scoorden op een aantal variabelen.
In scholen die meermaals deelnamen werd door minder leerlingen gerookt, alcohol gedronken andere illegale drugs dan cannabis gebruikt of voor geld gespeeld. Deze leerlingen rekenen ook minder op een tolerante houding van hun beste vrienden indien ze cannabis zouden proberen of gebruiken.
Verder voelen duidelijk meer leerlingen in de scholen die al meermaals met de bevraging hebben gewerkt zich goed op hun school, hebben er meer een betere relatie met hun leerkrachten, vinden meer leerlingen er het thema drugs bespreekbaar en zijn er meer die instemmen met de specifie-

ke regels uit het middelenbeleid van hun school.
Deze resultaten bekrachtigen het belang van een goed schoolklimaat en bevestigen dat wanneer een school op dit terrein inspanningen levert, dit zich ook daadwerkelijk vertaalt in een hoger welbevinden van de leerlingen in de school.

Omdat het ondertussen voor een groot deel van de deelnemende scholen niet meer gaat over een eerste deelname, kunnen we dit schooljaar en in de toekomst deze vergelijking niet meer maken.

Bespreking

1. De plaats van de verschillende middelen in het leven van jongeren

1.1. Alcohol

1.1.1. Resultaten

Van alle psychoactieve middelen, legale en illegale, blijft alcohol nog steeds de nummer één. Alcohol wordt door meer jongeren in het Vlaams secundair onderwijs geconsumeerd dan alle andere psychoactieve middelen en wordt ook het vaakst gebruikt. Van alle alcoholische dranken is vooral bier populair.

Op 15-16 jaar heeft bijna iedere leerling al eens alcohol gedronken. Aangezien bijna twee derde van de 12-jarigen zegt ooit alcohol te hebben gedronken, mogen we ervan uitgaan dat een relatief groot deel onder hen in contact is gekomen met alcohol op lagereschoolleeftijd.

Verder treedt met de stijging van de leeftijd ook een verandering op in het gebruikspatroon: onder oudere leerlingen treffen we opvallend meer regelmatige alcoholdrinkers aan: bijna zes leerlingen op de tien drinken minstens eenmaal per week alcohol.

Er zijn ongeveer evenveel jongens dan meisjes die alcohol drinken, maar er zijn meer jongens dan meisjes die regelmatig alcohol drinken.

Het gebruik van alcohol is de afgelopen vijf schooljaren niet gestegen of gedaald. Uitzondering hierop is het ooit- en het laatstejaarsgebruik van alcopops: dat is in deze periode afgenomen. Het ooit-gebruik is enkel gedaald bij de jongste leerlingen, het laatstejaarsgebruik in alle leeftijdsgroepen, wat bevestigt dat de alcopophype zijn hoogtepunt voorbij is. De meeste leerlingen die alcopops drinken, drinken trouwens ook minstens één andere alcoholische drank. De exclusieve drinkers van alcopops vinden we vooral terug in de jongste leeftijdsgroep. Onder jongens vonden we een afname van het ooit-, maar niet van het laatstejaarsgebruik van bier.

1.1.2. Bespreking

Hoewel de alcoholwetgeving verbiedt om aan jongeren onder de zestien alcoholische dranken te schenken of zelfs gratis aan te bieden aan minderjarigen (-18), is het gebruik van alcohol wijdverspreid onder jongeren. De alcoholwetgeving is onvoldoende gekend. De concrete toepassing van de bestaande alcoholwetgeving is bovendien vaak erg laks.

Alcoholgebruik is in onze maatschappij diep geworteld en sociaal aanvaard. Het is niet ongewoon dat het eerste contact met alcohol plaatsvindt in de thuissfeer, bijvoorbeeld op een familiefeestje. Adolescenten én volwassenen worden in onze samenleving onvoldoende gesensibiliseerd voor de risico's van onverstandig alcoholgebruik. Verder staan sommige ouders onvoldoende stil bij het belang van het uitstellen van het eerste gebruik en realiseren ze zich niet altijd dat hun eigen drinkgewoonten een invloed kunnen hebben op het gedrag van hun kinderen. Wanneer een ouder bijvoorbeeld nooit onder invloed van alcohol achter het stuur kruipt, is de kans groot dat zijn of haar kinderen later dit goede voorbeeld zullen volgen.

1.2. Roken

1.2.1. Resultaten

Bijna de helft van de leerlingen heeft al ooit gerookt. Het aantal rokers stijgt sterk met de leeftijd - vooral tussen 12-14 jaar en 15-16 jaar - en de meesten roken dagelijks. Op het vlak van roken zijn er nauwelijks verschillen tussen jongens en meisjes.
Wanneer we tabak vergelijken met alcohol, zien we dat het gebruikspatroon van beide legale genotmiddelen erg verschillend is. Er zijn veel meer leerlingen die stoppen met roken dan leerlingen die stoppen met alcohol drinken. Voor tabak is er in elke leeftijdsgroep een duidelijke groep stoppers. Verder is de groep regelmatige rokers erg groot (zeven op de tien rokers roken regelmatig), wat uiteraard te maken heeft met het erg verslavende effect van nicotine.

Over de vijf schooljaren heen is het globale percentage leerlingen dat rookt gedaald. Deze daling beperkt zich wel voornamelijk tot en met de leeftijd van zestien jaar en tot het ASO.

1.2.2. Bespreking

De verkoop van tabaksproducten aan jongeren onder de zestien jaar is sinds 2004 in ons land verboden. Doelstelling van deze wijziging in de tabakswetgeving is het uitstellen van de beginleeftijd van roken.

Uit onderzoek blijkt dat er een sterke samenhang bestaat tussen roken en cannabisgebruik. Eerst en vooral roken veel cannabisgebruikers ook tabak. Bovendien gaan jongeren die stoppen met roken ook minder cannabis gebruiken. Verder blijkt dat jongeren die geen tabak, maar wel cannabis roken later afhankelijk kunnen worden van tabak (Tullis e.a., 2003). Tabak roken is bovendien een sterke predictor voor het gebruik van alcohol en cannabis (Lesch, 2005). Dit alles impliceert dat tabakspreventie ook een preventieve invloed heeft op cannabisgebruik.

1.3. Medicatie

1.3.1. Resultaten

Het aantal leerlingen dat ooit medicatie heeft gebruikt is vrijwel even hoog als het aantal dat ooit alcohol heeft gedronken. Maar hier houdt de gelijkenis op. Hoewel medicatiegebruik toeneemt met de leeftijd, is er over de leeftijden heen geen stijging in de frequentie van gebruik: medicatie wordt op alle leeftijden hoofdzakelijk occasioneel gebruikt. Bovendien is er een duidelijke groep leerlingen voor wie medicatiegebruik langer dan een jaar geleden is. In de meeste gevallen gaat het om lichte pijnstillers, die - in tegenstelling tot de andere bevraagde geneesmiddelen - zonder doktersvoorschrift kunnen worden gekocht.

Er is een duidelijk verschil tussen jongens en meisjes op het vlak van medicatiegebruik: er zijn meer meisjes die medicatie nemen; het gaat dan vooral om lichte pijnstillers en kalmeringsmiddelen. Er is één uitzondering: opwekmiddelen worden meer door jongens dan door meisjes gebruikt.

In het gebruik van medicatie heeft zich de afgelopen vijf schooljaren geen stijging of daling voorgedaan.

1.3.2. Bespreking

Aangezien medicatie op zeer diverse wijzen kan worden gebruikt - namelijk als geneesmiddel, als zelfmedicatie (gebruik zonder doktersvoorschrift) en als genotmiddel - is dit een groep van middelen die een gedifferentieerde aanpak vereist. Hierdoor is de preventieboodschap niet zo eenduidig te verwoorden. Toch is het belangrijk om in preventieboodschappen ook medicatie niet te verge-

ten. Immers, in België is het medicatiegebruik erg hoog; voor de kleinste ongemakken wordt al snel naar een medicijn gegrepen. Preventie kan dan handelen over alternatieven voor medicatiegebruik, het beperken van medicatiegebruik en het afraden van medicatiegebruik zonder voorschrift of doktersadvies. Het is ook belangrijk dat zowel thuis als op school bewust wordt omgegaan met medicatie.

1.4. Illegale drugs

1.4.1. Resultaten

Het illegaledruggebruik in het Vlaams secundair onderwijs beperkt zich in grote mate tot het gebruik van cannabis. Het gebruik van andere illegale drugs dan cannabis is over het algemeen een marginaal en occasioneel gebeuren. Cannabis daarentegen is een gekend product voor een niet onbelangrijke groep jongeren. Tussen de leeftijd van 14 en 18 jaar stijgt het ooit-gebruik van cannabis van één op negen naar bijna één op twee. Meer dan vier op de tien leerlingen die ooit cannabis gebruikten, zijn daar weer mee gestopt. Het gaat hier vooral om experimenteren. Zeven op de tien laatstejaarsgebruikers gebruiken cannabis op occasionele basis. Er zijn opvallend meer jongens dan meisjes die cannabis, zowel occasioneel als regelmatig, gebruiken.

Over de vijf schooljaren heen is het globale percentage leerlingen dat illegale drugs gebruikt gedaald. Wat betreft cannabis, de meest gebruikte illegale drug, deed zich niet zozeer een daling voor van het ooit-gebruik, maar wel van het laatstejaarsgebruik, vooral dan van het regelmatig gebruik. Dit was echter niet in dezelfde mate het geval voor alle subpopulaties; het deed zich voornamelijk voor bij meisjes en bij ASO-leerlingen.
Ook in het - beperkte - gebruik van amfetamines was er een daling te detecteren, zowel voor het ooit- als het laatstejaarsgebruik. Deze afname kwam vooral voor bij jongens en in het BSO, de groep waar een groot deel van het gebruik zich situeert.
Het gebruik van alle andere illegale drugs is in de periode 2000-2005 niet gewijzigd en blijft een eerder marginaal fenomeen in het secundair onderwijs.

1.4.2. Bespreking

Ondanks alle maatschappelijke debatten over cannabis de laatste jaren en in tegenstelling tot de algemene perceptie, stellen we in de bevraging geen stijging vast van het cannabisgebruik onder de leerlingen in het Vlaams secundair onderwijs, maar wel in tegendeel een daling van het laatstejaarsgebruik. Na de stijging van het cannabisgebruik in de jaren '90, is er sinds 2000 een stabilisatie, en zelfs een daling opgetreden van het aantal cannabisgebruikers. De daling in het laatstejaarsgebruik toont aan dat er binnen de groep van gebruikers een grote groep jongeren is die experimenteert met cannabis en er daarna weer mee stopt.

1.5. Bespreking van middelengebruik over de middelen heen

Voor alle genotmiddelen, zowel de legale als de illegale, geldt dat hoe vroeger iemand ze begint te gebruiken, hoe groter de kans wordt dat die persoon later problemen krijgt die verband houden met het gebruik van dit middel (Spooner, 1999). Om latere problemen te voorkomen, is het daarom voor alle middelen essentieel om niet-gebruik aan te moedigen en om de beginleeftijd van gebruik uit te stellen. Met andere woorden, om met preventie te beginnen vóór het eerste gebruik.

Naast het promoten van niet-gebruik en het uitstellen van de beginleeftijd is het voor een aantal middelen, namelijk diegene die door een groot aantal jongeren worden gebruikt, ook nodig om jongeren te leren om er op een verantwoordelijke manier mee om te gaan. Bovendien verandert het gebruikspatroon met de leeftijd: hoe ouder de leerling, hoe vaker ze deze middelen gebruiken. Bij de oudste leerlingen is dus zeker ook aandacht nodig voor de risico's van overmatig en van regelmatig gebruik.

Concreet betekent dit dat men, aangezien op de leeftijd van twaalf jaar de meerderheid van de jongeren al eens alcohol heeft gedronken of medicatie heeft genomen, voor deze middelen best al in de lagere school kan starten met preventie.
Het eerste gebruik van tabak doet zich - in vergelijking met alcohol en medicatie - meestal wat later voor, zodat voor tabakspreventie de leerlingen van de eerste graad een belangrijke doelgroep vormen. Niet roken aanmoedigen, de beginleeftijd uitstellen en stoppers ondersteunen zijn belangrijke onderdelen van tabakspreventie.
Voor cannabis ligt de gemiddelde beginleeftijd nog hoger. Rekening houdend met het stijgend gebruik in functie van de leeftijd is vanaf de overgang van de eerste naar de tweede graad aandacht nodig voor het gebruik van cannabis. In de eerste graad ligt de nadruk op aanmoedigen tot niet-gebruik en uitstellen van gebruik; in de tweede graad is het belangrijk om - daarnaast - ook aandacht te besteden aan het omgaan met gebruik; in de derde graad kan men best ook even stilstaan bij de risico's van regelmatig gebruik. Verder werkt duidelijke communicatie over de cannabiswetgeving preventief.
De meeste leerlingen in het secundair onderwijs hebben nog nooit andere illegale drugs dan cannabis genomen. Het gebruik van middelen zoals XTC of amfetamines komt vooral voor onder jong-volwassenen (+18) en in het uitgaansleven. Aangezien uitgaan voor de oudere leerlingen in het secundair onderwijs een belangrijke vrijetijdsbesteding is, is het belangrijk om hiervoor aandacht te hebben.

De rook- en drinkgewoonten van de ouders hebben een invloed op het gedrag van de kinderen. Wanneer de ouders niet roken, daalt bijvoorbeeld de kans dat zoon of dochter er ooit mee zal beginnen spectaculair. Voorbeeldgedrag is dus belangrijk. Daarnaast heeft het stellen van regels over het drinken van alcohol een preventief effect. Grenzen stellen kan het tijdstip waarop kinderen beginnen met alcohol drinken uitstellen. Een goede communicatie tussen ouders en jongeren over alcohol en roken verkleint de kans dat jongeren beginnen met roken en overmatig alcohol drinken.
Wanneer een kind drugs gebruikt, betekent dit echter niet dat de ouders gefaald hebben. Jongeren staan bloot aan vele invloeden en het ene kind is nu eenmaal nieuwsgieriger dan het andere. Uiteraard blijft ook in deze fase belangrijk om een open communicatie tussen kind en ouder na te streven.

2. Motieven voor (niet-)gebruik van illegale drugs

2.1. Resultaten

De meest aangeduide (vermeende) motieven voor gebruik van illegale drugs, zijn: om stoer te doen, voor de kick, uit nieuwsgierigheid en omdat ze onder druk staan van hun vrienden. Ze hebben dus vooral te maken met experimenteergedrag en met groepsdruk. Hoe ouder de leerlingen, hoe meer ze ook motieven aankruisen die te maken hebben met de verwachte effecten van het middel. Experimenteren blijft wel op elke leeftijd een belangrijk motief. Meer meisjes dan jongens denken dat jongeren illegale drugs gebruiken uit nieuwsgierigheid, om zich goed te voelen en om de werkelijkheid te ontvluchten. Jongens halen stoerdoenerij meer aan.

De leerlingen duiden een veel grotere waaier aan motieven aan als het gaat om niet-gebruik van illegale drugs. Angst om verslaafd te worden staat met voorsprong op nummer één. Verder halen

ze nog aan: omdat ze geen drugs nodig hebben, schrik voor de ouders, omdat illegale drugs gevaarlijk zijn, slecht voor de gezondheid, een sterke persoonlijkheid en de hoge prijs. Jongere leerlingen spreken vaker over angstmotieven; oudere leerlingen eerder over persoonlijkheidsmotieven. Jongens duiden de meeste angstmotieven vaker aan dan meisjes. Deze laatsten duidden veel meer persoonlijkheidsgerelateerde motieven aan. Meer meisjes dan jongens dachten ook dat het feit dat men geen vrienden heeft die illegale drugs gebruiken een belangrijk motief was om er zelf ook geen te gebruiken. Meer jongens dachten dat het te maken had met de negatieve invloed voor de gezondheid.

2.2. Bespreking

Kenmerkend voor de woelige adolescentieperiode zijn persoonlijkheidsontwikkeling en experimenteergedrag (Paglia & Room, 1999). Het nemen van risico's - zoals bijvoorbeeld onveilige seks, roekeloos rijden of middelengebruik - maakt inherent deel uit van dit proces.

Lang niet iedereen krijgt op korte of lange termijn problemen als gevolg van middelengebruik. Hoewel het ene middel meer risico's inhoudt dan het andere, hangen de risico's van gebruik niet alleen af van het middel zelf. Problematisch gebruik heeft ook te maken met het milieu - de fysieke en sociale omgeving waarin mensen (niet) gebruiken - en met de mens - zijn persoonlijkheid, waarden en normen, biogenetische en maatschappelijke kwetsbaarheid. Mens, middel en milieu staan in interactie met elkaar en bepalen samen of mensen al dan niet een bepaald middel (problematisch) gaan gebruiken. Sommige personen en groepen blijken omwille van individuele en/of maatschappelijke factoren gevoeliger te zijn voor de risico’s van middelengebruik dan andere; ze zijn op dit vlak extra kwetsbaar. Bovendien verhouden deze verschillende invloeden zich anders tegen over elkaar bij het tot stand komen van experimenteergedrag en occasioneel middelengebruik dan bij de overgang naar misbruik of probleemgebruik (Glantz & Pickens, 1992; in: Paglia & Room, 1999).

Voor een kleine groep jongeren gaat het middelengebruik niet langer om experimenteergedrag. Ze verwijzen in hun motieven - in verhouding tot niet- of experimentele gebruikers - relatief meer naar middelengerelateerde redenen. Voor deze jongeren zijn individuele begeleiding en vroegtijdige interventie nodig om problemen zo snel mogelijk aan te pakken (Bernaert & Kinable, 2003).

Wanneer men met jongeren in dialoog gaat over illegaledruggebruik, mag men niet negeren dat drugs niet alleen negatieve, maar ook positieve effecten hebben voor de gebruiker. Door het uitsluitend te hebben over de risico's wordt men ongeloofwaardig voor de jongeren. Bovendien zijn de positieve effecten vaak zichtbaarder en doen ze zich voor op korte termijn, terwijl de negatieve effecten minder zichtbaar en meestal op lange termijn voorkomen.

Verder is de groep niet-gebruikers nog steeds veel groter dan de groep gebruikers; het is dus van belang om de positieve motieven waarom jongeren geen illegale drugs gebruiken te ondersteunen en te versterken.

3. De school

3.1. Resultaten

Hoewel een relatief groot deel van de leerlingen zich positief uitlaat over de sfeer in zijn of haar school, is er toch ook een vrij belangrijke groep (één op de zes leerlingen) die liever geen les meer zou volgen.
De meesten voelen zich assertief en zijn in staat om voor zichzelf op te komen.
De relatie met hun leerkrachten formuleren ze dubbelzinnig: een groot deel onder hen vindt de meeste leerkrachten vriendelijk en geduldig, maar ook meer dan de helft vindt dat ze te weinig met hen babbelen en een kwart voelt zich onbegrepen door hen. De behoefte om meer met de

leerkrachten te babbelen stijgt met de leeftijd, evenals de nood aan meer begrip, die vooral de kop opsteekt vanaf de leeftijd van vijftien jaar.
Hoewel veruit de meeste leerlingen goed opschieten met hun klasgenoten, is er toch een relatief grote groep (één op de negen) die zich een buitenstaander voelt.

Bijna zes leerlingen op de tien vinden dat het thema drugs voldoende bespreekbaar is op hun school.

De beoordeling door de leerlingen van de sfeer op hun school en van de relatie met hun leerkrachten kent over de vijf schooljaren heen een positieve evolutie. De assertiviteit van de leerlingen en de relatie met hun klasgenoten zijn in deze periode niet veranderd.
Op het vlak van de sfeer op school zien we geen verschillen tussen jongens en meisjes. De verbetering ervan doet zich vooral voor onder de jongste leerlingen (12-14 jaar) en het meest in het ASO.
Ook wat betreft de relatie met de leerkrachten doen zich geen trendverschillen voor tussen jongens en meisjes. De positieve evolutie is vooral merkbaar onder de jongere leerlingen, tot 16 jaar, en in het ASO en het TSO. De relatie met de leerkrachten is ook verbeterd onder de 15-16-jarigen, een groep die meer dan de andere leeftijdsgroepen hiervoor vragende partij is.

3.2. Bespreking

Algemeen genomen krijgen de scholen een goed rapport voor hun schoolsfeer. Dit is positief nieuws, zeker omdat uit onderzoek blijkt dat er een sterke samenhang bestaat tussen het welbevinden van de leerlingen en hun gedrag, zoals bijvoorbeeld middelengebruik (zowel legale als illegale). Wanneer het welbevinden in het gedrang komt, wordt ook de kans op onder meer middelengebruik groter (Samdal *e.a.*, 1998). Preventie betekent daarom ook de beschermende factoren, zoals een positief schoolklimaat, verder ondersteunen (Geirnaert, 2002).

Ook al wordt er de laatste jaren zeer veel over illegale drugs gesproken, toch vinden meer dan vier leerlingen op de tien dat het thema onvoldoende bespreekbaar is op school. Jongeren hebben er nood aan om betrokken te worden bij en actief te participeren aan het school- en klasgebeuren. De mate van inspraak die ze hebben, is een indicatie voor het welbevinden op school (Aelterman & Engels, 2000).

4. Vrije tijd en rol van de omgeving

4.1. Resultaten

De favoriete vrijetijdsbestedingen van de leerlingen zijn op de computer bezig zijn, tv of video kijken, naar muziek luisteren, langsgaan bij vrienden of vriendinnen en sporten in clubverband. Winkelen werd bijna hoofdzakelijk aangeduid door meisjes. Meer meisjes dan jongens gaan ook langs bij vriend(inn)en, gaan naar de jeugdbeweging en naar een hobbyclub of academie, luisteren naar muziek en lezen. Jongens houden zich meer bezig met tv of video kijken, computeren, sporten en op straat rondhangen.

Ook het uitgaansleven maakt deel uit van de vrijetijdsbesteding, vooral van de oudere leerlingen. Leerlingen in het secundair onderwijs in Vlaanderen gaan vooral naar fuiven en op café. Op café gaan doen ze het vaakst. We zien dat jeugdhuizen een beperkter, maar wel trouw publiek hebben. Jongeren die er komen, komen er relatief vaak. Jeugdhuizen blijken ook een vorm van jeugdwerk te zijn die erin slaagt om een deel van de BSO-leerlingen te bereiken. Over het algemeen genomen gaan ongeveer evenveel jongens als meisjes uit, maar de uitgaansfrequentie ligt hoger bij de jongens voor alle uitgaansvormen, behalve voor dancingbezoek.

Gemiddeld de helft van alle leerlingen komt al eens op een plaats waar illegale drugs worden gebruikt. Oudere leerlingen komen er nog meer dan jongere. Dit wil niet zeggen dat al deze jongeren illegale drugs gebruiken. Drie kwart van de jongeren die al eens op dergelijke plaatsen komt, gebruikt zelf geen illegale drugs. Jongens komen meer op dergelijke plaatsen dan meisjes. Ze bezoeken ze vooral regelmatiger.

Verder verwacht bijna een kwart van de leerlingen dat hun beste vrienden niet zouden reageren of het zouden goedkeuren als zijzelf cannabis zouden gebruiken; voor het proberen van cannabis is dit zelf ruim een derde van de leerlingen. Bij de oudere leerlingen komt een dergelijk verwachtingspatroon veel meer voor dan bij de jongste leerlingen. Een opvallend gegeven is dat veel meer jongens dan meisjes verwachten dat hun beste vrienden op het proberen of gebruik van cannabis niet zouden reageren of dat ze het zouden goedkeuren.

4.2. Bespreking

Het belang van de vriendengroep is kenmerkend voor de adolescentie. Jongeren tasten hun grenzen en mogelijkheden af en toetsen hun ervaringen bij leeftijdsgenoten, omdat deze zich uiteindelijk het best kunnen inleven in de goede en minder aangename kanten van deze levensfase.

Fuiven, cafés, jeugdhuizen en discotheken zijn de locaties bij uitstek voor experimenten met imago, kledij, relaties en persoonlijkheid. In deze omgeving leren jongeren ook omgaan met groepsdruk, leren ze een eigen mening vormen, … Het jeugdwerk en het uitgaansleven vormen dan ook een belangrijke invalshoek voor preventie.

Een deel van de jongeren, groter dan de groep die illegale drugs gebruikt, zegt al eens op een plaats te komen waar illegale drugs worden gebruikt. We weten echter niet of dit te maken heeft met een reële aanwezigheid van illegale drugs in de jongerencultuur of met de perceptie die zij hebben over het gebruik van andere jongeren. Uit onderzoek blijkt immers dat jongeren het middelengebruik van leeftijdgenoten vaak overschatten (Department of Health and Human Services, 2002) (zie ook verder).
Een vrij grote groep jongeren meent dat hun beste vrienden niet zouden reageren mochten zijzelf cannabis proberen of gebruiken. Aangezien het, zeker voor adolescenten, niet vanzelfsprekend is om voor hun eigen mening uit te komen tegenover hun peers, is dit niet zo vreemd. Verder zegt het ons wellicht ook iets over de plaats die cannabis inneemt in hun leefwereld. Het verschil in verwachte reactie tussen proberen en gebruik van cannabis wijst er in elk geval op dat ze menen dat het experimenteren met cannabis op meer begrip kan rekenen van hun vrienden dan het effectief gebruiken van cannabis. Bovendien blijkt hieruit duidelijk dat het een misverstand is te denken dat jongeren cannabisgebruik de facto goedkeuren.

Legale en illegale drugs maken duidelijk deel uit van de leefwereld van jongeren en van de samenleving als dusdanig. Jongeren komen in de eerste plaats in contact met cannabis via hun vriendenkring (Coggans & McKellar, 1994). De gevaarlijke, onbekende drugdealer aan de schoolpoort is een fabeltje.

Uit andere onderzoeken blijkt dat bij veel jongeren de idee leeft dat hun leeftijdsgenoten geen graten zien in het gebruik van cannabis. Bovendien overschatten adolescenten in het algemeen en jongeren die zelf gebruiken in het bijzonder het aantal jongeren dat gebruikt (Department of Health and Human Services, 2002). Daarom is het belangrijk om jongeren objectieve informatie te geven over het gebruik van illegale drugs, de reële omvang van het gebruik van illegale drugs onder jongeren en de houding van peers[12] tegenover gebruik.

Vaak wordt aangenomen dat jongeren illegale drugs gebruiken onder druk van hun vrienden. Maar het verband tussen het gebruik van een jongere en dat van zijn peers is veel complexer dan

---

[12] Leefstijlgenoten.

het bezwijken aan groepsdruk. Het is correcter om te spreken van groepsinvloeden. Het verband is niet causaal en subtieler dan dat (Kobus, 2003). Jongeren gebruiken geen middelen omdat hun vrienden hen hiertoe dwingen. Directe dwang komt zelden voor. Onderzoek toont wel aan dat er verschillende andere manieren bestaan waarop een groep het gedrag van een individu kan beïnvloeden (McIntosh e.a., 2003). Eerst en vooral is er de invloed van selectie, de voorkeur voor een bepaalde groep: sommige jongeren kiezen gebruikers als vrienden. Daarnaast is er de invloed van socialisatieprocessen: leden van de groep gaan de (verwachte) attitudes en waarden van de groep internaliseren. Bovendien bestaat er een interactie tussen de adolescent die zijn sociale netwerken kiest en de invloed van familiale factoren: hij kiest zijn vriendenkring namelijk op basis van gelijkenissen in visie, overtuigingen, verwachtingen, waarden en gedrag, allemaal factoren die onder meer mee worden bepaald door de omgeving waarin hij opgroeit (Lilja e.a., 2003).
Vandaar dat preventie best is gericht op het maken van weloverwogen keuzes. Merk op dat groepsinvloeden zowel positief als negatief kunnen zijn. De vriendengroep speelt een cruciale rol in het doorgeven van informatie, het uitwisselen van tips en het elkaar helpen (Cohen, 1993). De vriendengroep is erg belangrijk voor jongeren en ze ervaren die zelf als iets positiefs. Vrienden kunnen bijdragen tot een positieve ontwikkeling van de jongere (Milburn, 1996: in Parkin & Mc-Keganey, 2000). De vriendengroep biedt de jongere een belangrijke positieve en noodzakelijke ondersteuning (Melis & Bertels, 1998). Dit houdt in dat dus ook de bestaande sociale processen tussen jongeren kunnen worden gebruikt voor preventiedoeleinden, zoals bijvoorbeeld in peer-projecten gebeurt.

De leefwereld van de jongere komt niet helemaal overeen met die van de ouders. Dat blijkt hier ook uit het feit dat in het algemeen veruit de meeste leerlingen een uitgesproken afkeuring van hun ouders verwachten op zowel proberen als gebruik van cannabis. Dat er verschillen bestaan in opvattingen betekent echter niet dat er geen communicatie mogelijk is. Open communicatie gaat immers niet over de goed- of afkeuring van cannabisgebruik, maar betekent wel onder meer dat ouders grenzen kunnen stellen en dat jongeren hun verhaal kunnen vertellen en bij hun ouders terechtkunnen met hun gevoelens en twijfels, ook al krijgen ze dan een andere mening te horen. In gesprekken met hun kinderen over druggebruik en andere thema's is het van belang dat ouders hun kinderen duidelijk maken dat afkeuring van bepaalde gedragingen geen afwijzing van de jongere zelf inhoudt.

5. Vertrouwensfiguren in geval van drugproblemen

5.1. Resultaten

In geval van drugproblemen van zichzelf of van vrienden zouden de bevraagde leerlingen zich vooral wenden tot hun beste vriend of vriendin, hun ouders, broer of zus en de DrugLijn. Wat de mogelijke aanspreekpunten op school betreft, worden de vertrouwensleerkrachten en de favoriete leerkracht het meest aangeduid, gevolgd door het CLB. Hoe ouder de leerlingen, hoe meer ze kiezen voor hun leeftijdsgenoten en hoe minder voor gezagsfiguren, zoals de ouders of leerkrachten. Verder blijkt dat de oudste leerlingen van de aanspreekpunten op school de voorkeur geven aan de favoriete leerkracht boven de vertrouwensleerkracht: ze kiezen met andere woorden liever zelf wie ze in vertrouwen nemen in geval van problemen. Jongeren die ooit illegale drugs gebruikten zouden eerder hun leeftijdsgenoten in vertrouwen nemen dan jongeren die nog nooit illegale drugs hebben gebruikt. Ooit-gebruikers van illegale drugs zijn natuurlijk gemiddeld ook ouder dan nooit-gebruikers.

5.2. Bespreking

Dat zoveel leerlingen ingeval van een drugprobleem op de eerste plaats naar hun beste vriend(in) zouden stappen is niet verbazingwekkend, gezien ook uit andere vragen het belang van de vrien-

denkring bleek. Zo stond langsgaan bij vrienden ook bij de vrijetijdsbesteding al hoog genoteerd. Nochtans verwacht een meerderheid van de leerlingen dat hun beste vrienden negatief zouden reageren, mochten ze cannabis gebruiken. Aangezien peers een belangrijk aanspreekpunt vormen in geval van drugproblemen kunnen peer-projecten een bijdrage leveren aan preventie (Kinable, 2005). Minimaal kan men in preventie aandacht besteden aan het thema 'omgaan met problemen in de omgeving'.

Wanneer we verder kijken tot wie de leerlingen zich nog richten bij drugproblemen, zijn dit vooral de ouders en dit ondanks het feit dat de overgrote meerderheid van de leerlingen denkt dat hun ouders negatief zouden reageren op cannabisgebruik. Dit toont aan dat de ouders voor adolescenten nog steeds zeer belangrijk zijn. Ook broer of zus en de grootouders en andere familie worden vaak aangeduid als vertrouwenspersoon bij drugproblemen. Naast de vriendengroep speelt de naaste familie dus ook een belangrijke rol. Het gezin vormt een belangrijke referentie voor jongeren. Dit beklemtoont dat een open sfeer thuis belangrijk is. Het is nuttig dat ouders goed geïnformeerd zijn, dat ze oog hebben voor jongeren die problemen hebben en dat ze weten hoe ze ermee kunnen omspringen.

Uit de resultaten blijkt verder ook dat, als er op school vertrouwensleerkrachten zijn, dit niet wil zeggen dat de andere leerkrachten geen rol meer hebben te vervullen op dit vlak. Hoe ouder de leerlingen, hoe meer ze zelf willen bepalen wie ze in vertrouwen willen nemen en wie niet. Op zijn minst is er best een duidelijke communicatie naar de leerkrachten over hoe om te gaan met leerlingen die hen in vertrouwen nemen en naar wie ze deze leerlingen kunnen doorverwijzen. Leerlingen appreciëren leerkrachten die hen met respect behandelen en hen aanmoedigen, die echt naar hen luisteren en hen als persoon benaderen en niet enkel als leerling (Aelterman & Engels, 2000).

Samenvatting

Alcohol is en blijft het meest gebruikte middel onder jongeren in het Vlaamse secundair onderwijs. Veel jongeren drinken hun eerste alcoholische drank al op lagereschoolleeftijd. Het alcoholgebruik is de laatste vijf jaren niet toe- of afgenomen en de hype rond alcopops lijkt zijn hoogtepunt voorbij. Medicatie staat op de tweede plaats, maar wordt vooral occasioneel gebruikt. Het medicatiegebruik is de afgelopen vijf jaren evenmin gestegen of gedaald. Daar tegenover staat dat tabak roken en cannabisgebruik in die periode wel is afgenomen. Het gebruik van andere illegale drugs dan cannabis is een marginaal fenomeen in het secundair onderwijs.

Voor alle middelen geldt dat aanmoedigen van niet-gebruik en uitstellen van eerste gebruik erg belangrijk zijn om problemen met het gebruik van die middelen op oudere leeftijd te voorkomen. Voor de middelen die al ingeburgerd zijn, is het bovendien nodig om jongeren hiermee op een verantwoordelijke manier te leren omgaan.

Het uitgaansleven maakt deel uit van de leefwereld van jongeren en ook daar komen ze met middelen, in de eerste plaats alcohol, in contact. Maar ook de helft van de leerlingen komt al eens op plaatsen waar illegale drugs worden gebruikt en ruim een derde verwacht geen expliciete afkeuring van hun beste vrienden op cannabisgebruik. Maar hoewel cannabis wel tot hun leefwereld behoort, vinden jongeren cannabisgebruik helemaal niet zo vanzelfsprekend: ze maken een duidelijk onderscheid tussen experimenteren en gebruik. Hoe ze hier tegenover staan heeft ook te maken met de houding van hun vriendengroep.

Ouders vormen een belangrijke buffer tegen middelengebruik. Hoewel jongeren weten dat hun ouders cannabisgebruik zouden afkeuren, zouden ze toch naar hen stappen indien ze met drugproblemen zouden worden geconfronteerd. Een open communicatie is essentieel: ondanks eventuele meningsverschillen is het belangrijk dat de jongere zijn verhaal kwijt kan en bij zijn ouders terecht kan met zijn twijfels en gevoelens.

Hoe een jongere zich voelt op school, heeft mee een invloed op zijn of haar middelengebruik. Algemeen gesproken beoordelen de jongeren hun scholen positief. Toch vindt bijna de helft dat het thema drugs niet voldoende bespreekbaar is op school. De afgelopen vijf jaren is er een verbetering opgetreden in een aantal antwoorden op vragen die te maken hebben met het schoolklimaat.

Referenties

Aelterman, A., Engels, N. (2000). Het welbevinden van leerlingen in het secundair onderwijs. *Welwijs, 12(3).*

Bernaert, I., Kinable, H. (2003). *Over jongeren en middelengebruik: de cijfers ontcijferd. Krijtlijnen voor preventie in het onderwijs.* Brussel: VAD.

Coggans, N., McKellar, S. (1994). Drug use amongst peers: peer pressure or peer preference? *Drugs: Education, Prevention & Policy, 1(1)*, 15-26.

Cohen, J. (1993). Achieving a reduction in drug-related harm through education. In: N. Heather, A. Wodak, E. Nadelmann, P. O'Hare (Eds.), *Psychoactive drugs & harm reduction. From faith to science.* London: Whurr Publishers, pp. 65-76.

De Bock, M. (2002). Gokken. *Een thema in de kijker. In de reeks 'Een lokaal alcohol- en drugbeleid'.* Brussel: VAD.

Department of Health and Human Services (2002). *Science-based prevention programmes and principles.* Rockville: SAMHSA.

Geirnaert, M. (2002). Preventiestrategieën. In E. De Donder, I; De Maeseneire, , M. Geirnaert, M.-C. Lambrechts, N. Roose, L. Van Baelen & G. Verstuyf (Red.), *Alcohol- en druggebruik. Gedifferentieerde aanpak van preventie tot hulpverlening.* Mechelen: Kluwer, pp. 68-69.

Kinable, H. (2004). *Bevraging van Vlaamse leerlingen in het kader van een drugbeleid op school. Syntheserapport schooljaar 2003-2004.* Brussel: VAD.

Kinable, H. (2005). *Werken met peers.* Brussel: VAD.

Kobus, K. (2003). *Peers and adolescent smoking.* Addiction, 98 (Suppl. 1), 37-55.

Lesch, O. (2005). *Alcohol - nicotine - cannabis dependence: the contribution of each disorder to the other.* Bijdrage op het Annual Forum 2005. Cross-relapse between drugs of dependence: from animal to clinical studies. Organisatie: the Belgian College of Neuropsychopharmalogical and Biological Psychiatry.

Lilja, J., Larsson, S., Wilhelmsen, B.U., Hamilton, D. (2003). Perspectives on preventing adolescent substance use and misuse. *Substance Use and Misuse, 38(10)*, 1491-1530.

McIntosh, J., MacDonald, F., McKeganey, N. (2003). The initial use of drugs in a sample of preteenage schoolchildren: the role of choice, pressure and influence. *Drugs: education, prevention and policy, 10(2)*, 147-158.

Melis, B., Bertels, J. (1998). Vriendschap als preventie. JAC's werken met jeugdadviseurs. Berchem: In Petto.

Paglia, A., Room, R. (1999). Preventing substance use problems among youth: a literature review & recommendations. *Journal of Primary Prevention, 20*, 3-50.

Parkin, S., McKeganey, N. (2000). The rise and fall of peer education approaches. *Drugs: education, prevention and policy, 7(3)*, 293-310.

Rosiers, J. (2004). *Dossier ADHD.* Brussel: VAD.

Rosiers, J. (2005). *Ginger. Preventie van alcohol- en andere drugproblemen. Rapport 2004. Monitoring van preventie-activiteiten.* Brussel: VAD.

Samdal, O., Nutbeam, D., Wold, B., Kannas, L. (1998). Achieving health and educational goals through schools - a study of the importance of the school climate and the students' satisfaction with school. *Health Education Research*, *13(3)*, 383-397.

Spooner, C. (1999). *Causes and correlates of adolescent drug abuse and implications for treatmen*t. Drug and Alcohol Review, 18, 456-475.

Tullis, L.M., DuPont, R., Frost-Pineda, K., Gold, M.S. (2003). Marijuana and tobacco: a major connection? *Journal of Addictive Diseases*, *22(3)*, 51-62.

Vragenlijst

Bevraging van de leerlingen in het kader van een drugbeleid op school

TOELICHTING

Deze vragenlijst gaat over roken, alcohol, medicatie en illegale drugs.

Wij zijn enkel geïnteresseerd in jouw mening. **Dit is geen test**. Er bestaan geen juiste of verkeerde antwoorden. Het is voor ons belangrijk dat je probeert de vragen zo eerlijk en zo volledig mogelijk te beantwoorden. Neem daarom rustig de tijd en lees de vragen aandachtig.

Het spreekt vanzelf dat je antwoorden strikt vertrouwelijk zullen worden behandeld. SCHRIJF DAAROM NERGENS JE NAAM OP DE VRAGENLIJST EN OOK NIET OP DE OMSLAG. Daar het bovendien om vertrouwelijke informatie van jezelf gaat, vragen we je om deze vragenlijst ZELF in te vullen, zonder je buurman of buurvrouw te raadplegen.

Beantwoord alle vragen ook in de volgorde zoals ze in deze vragenlijst vermeld staan. De meeste vragen kan je beantwoorden door één hokje zwart te maken.

Het is belangrijk de ingevulde hokjes **volledig zwart** te maken met een **horizontale streep** omdat de formulieren door een machine gelezen worden. Gebruik dus een zwarte of donkerblauwe stylo/potlood. Gebruik GEEN KLEUR.

Wissen kan best met een **witte taperoller**, eventueel door witte verf (tippex) of grondig gommen. (Als je het hokje zelf weg veegt, teken dan niet het lege hokje terug). Schrijf of teken ook NIETS op de formulieren: de leesmachine bekijkt immers alleen de zwartgemaakte hokjes.

Nadat je de laatste vraag hebt ingevuld: doorblader de hele vragenlijst opnieuw en kijk of je op alle vragen hebt geantwoord. Wanneer dit het geval is, doe de vragenlijst in de omslag en
plak hem dicht. Nadat IEDEREEN de vragenlijst heeft ingevuld, worden de omslagen opgehaald.

Hartelijk dank voor je medewerking !!!

1. Hoe **oud** ben je?
   Maak 1 hokje zwart.

11j.	12j.	13j.	14j.	15j.	16j.	17j.	18j.	19j.	20j.	21j.	22j.
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

2. Ben je een **jongen of meisje**?
   Maak 1 hokje zwart.

jongen	☐
meisje	☐

3. In welk **jaar** zit je?
   Maak 1 hokje zwart.

1ste	2de	3de	4de	5de	6de	7de
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

4. In welke onderwijsvorm zit je?
   Maak 1 hokje zwart.

ASO	TSO	BSO/ beroepsvoorbereidend	KSO
☐	☐	☐	☐

---

5. Waarmee ben je het meest bezig in je vrije tijd? Lees eerst alle mogelijkheden en streep dan de **drie ontspanningsmogelijkheden** aan waaraan **jij de meeste tijd besteedt.**
   Maak drie hokjes zwart.

tv of video kijken	☐	sporten in clubverband	☐
computeren (niet voor school)	☐	sporten buiten clubverband	☐
een boek of tijdschrift lezen	☐	naar een dancing of fuif gaan	☐
muziek beluisteren	☐	naar de cinema of het theater gaan	☐
langsgaan bij vrienden/vriendinnen	☐	naar concerten gaan	☐
jeugdbeweging (scouts, chiro,...)	☐	winkelen	☐
jeugdhuis	☐	gewoon wat rondhangen op straat	☐
hobbyclub, tekenacademie, muziekschool	☐	niets doen, dromen	☐
op café gaan	☐	naar een sportwedstrijd gaan	☐

6. Hoe vaak ga je naar een fuif, dancing, op café of naar het jeugdhuis? ***Maak telkens 1 hokje zwart bij het onderdeel 'fuif', 'dancing', 'café' en 'jeugdhuis'.***

	nooit	**minder dan 1 maal per maand**	**1 maal per maand**	**meerdere malen per maand**	**1 maal per week**	**meerdere malen per week**	**dagelijks**
fuif	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
dancing	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
café	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
jeugdhuis	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

7. Sommige jongeren **spelen** voor geld. Speel jij soms voor **geld**?
Maak per rij één hokje zwart.

	nooit	**minder dan 1 maal per maand**	**1 maal per maand**	**meerdere malen per maand**	**1 maal per week**	**meerdere malen per week**	**dagelijks**
gokautomaten (bingo,...) (niet flipperkast & videospelen)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
kaarten voor **geld**	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
lotto (subito, presto, joker,...)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
weddenschap voor **geld**	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

8. (a) Vind je dat de school **meer** activiteiten zou mogen voorzien **tijdens de middaguren?**
Maak 1 hokje zwart.

☐	ja
☐	nee

8. (b) Vind je dat de school **andere** activiteiten zou mogen voorzien **tijdens de middaguren?**
Maak 1 hokje zwart.

☐	ja
☐	nee

9. Aan welke activiteit(en) uit onderstaande lijst zou je tijdens de middaguren op school willen deelnemen?
***Hokjes zwart maken. Meerdere antwoorden mag.*.**

sport	☐	surfen op het internet	☐
dans	☐	speelplaats en refter inrichten	☐
spel	☐	teken- of schildercursus volgen	☐
muziek	☐	toneel spelen	☐
boeken lezen	☐	meehelpen aan de schoolkrant	☐
films bekijken	☐	mediaprojecten (video- en foto-opnames,...)	☐
computerprogramma's aanleren	☐	geen	☐
leerlingenraad	☐		

10. (a) Hieronder geven wij een aantal uitspraken weer over **de sfeer in jouw school. Gelden deze uitspraken voor jou?**
Maak per uitspraak 1 hokje zwart.

	zeker niet	**eerder niet**	**tussen beide**	**eerder wel**	**zeker wel**
Ik vind het meestal tof op school	☐	☐	☐	☐	☐
Ik zou graag van school veranderen	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me meestal ongelukkig als ik op school zit	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind de meeste lessen op school saai	☐	☐	☐	☐	☐
De sfeer bij mij op school is goed	☐	☐	☐	☐	☐
Ik zou liever geen les meer volgen	☐	☐	☐	☐	☐

10. (b) Hieronder geven wij een aantal uitspraken weer **over de sfeer in jouw klas. Gelden deze uitspraken voor jou?**
maak per uitspraak 1 hokje zwart

	dat is niet zo	**dat is zo**
Ik vind het vervelend om voor de klas te komen	☐	☐
Als de leerkracht boos op mij is, voor iets dat ik niet gedaan heb, durf ik dat best te zeggen	☐	☐
Als de leerkracht mij iets vraagt in de klas, voel ik mij verlegen	☐	☐
Als ik namens mijn klas iets moet zeggen tegen de leerkracht, dan durf ik dat best	☐	☐
Ik vind dat de meeste leerkrachten te weinig met ons babbelen	☐	☐
Er zijn genoeg leerkrachten die geduldig luisteren als ik iets vraag	☐	☐
De meeste leerkrachten zijn vriendelijk tegen mij	☐	☐
Er zijn weinig leerkrachten die me begrijpen	☐	☐
Ik kan goed met mijn klasgenoten opschieten	☐	☐
Als ik mijn klasgenoten vraag of ze mij willen helpen dan zijn er genoeg die dat willen doen	☐	☐
Ik voel me in de klas er een beetje buiten staan	☐	☐
Ik word vaak gepest door anderen in de klas	☐	☐

11. Duid aan of je één van volgende producten al eens **gebruikt** hebt.
Maak per rij één hokje zwart.

	nooit/ik ken dit niet	**ooit, maar niet het laatste jaar**	**laatste jaar gebruikt**				
			1 maal per maand of minder	**meerdere malen per maand**	**1 maal per week**	**meerdere malen per week**	**dagelijks**
tabak sigaretten, sigaar, pijp,...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
bier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
wijn	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
aperitieven porto, Campari, Martini,...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
cocktails longdrinks,...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
alcopops Bacardi-Breezer, Eristoff Ice,...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
sterkedrank whisky, vodka, cognac,...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
energy drinks RedBull, Black Booster,...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
lichte pijnstillers Aspirine, Dispril, Dafalgan,...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
zware pijnstillers Valtran, Depronal, Burgodin, Fortal,	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
kalmeringsmiddelen Valium, Librium, Temesta, Seresta, ...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
slaapmiddelen Mogadon, Rohypnol, Loramet, Stilnoct, ...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
opwekmiddelen Captagon, Pervitine, Rilatine, Catovit, Stimul,...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
vermageringsmiddelen Atractil, Dietil, Dulcolax, ...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
cannabis marihuana, hasj, wiet, joints,...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
heroïne smack, horse, bruine,...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
cocaïne snow,...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
NTSC flower, juxio,...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
tripmiddelen LSD, paddo's, tripjes...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
amfetamines speed, pep, bommetjes,...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
XTC	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
smart drugs Cloud 9, Genesis, ...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
vluchtige snuifmiddelen poppers, lijm, verdunner, multigas,...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

12. Hoe **vaak** kom je op **plaatsen** waar cannabis of andere illegale drugs worden gebruikt?
Maak 1 hokje zwart.

nooit	**1 maal per maand of minder**	**meerdere malen per maand**	**1 maal per week**	**meerdere malen per week**	**dagelijks**
☐	☐	☐	☐	☐	☐

13. (a) Waarom denk je dat jongeren **WEL** illegale drugs gebruiken? Lees eerst alle redenen en **maak dan naast de drie belangrijkste redenen het hokje zwart.**

"Jongeren gebruiken illegale drugs ....."	
omdat het verboden is	☐
voor de kick	☐
omdat ze onder stress staan	☐
omdat ze gemakkelijk aan drugs geraken	☐
omdat ze drugs niet gevaarlijk vinden	☐
uit verveling	☐
uit nieuwsgierigheid	☐
omdat ze onder druk staan van hun vrienden	☐
omdat ze zin hebben in drugs	☐
om zich goed te voelen	☐
voor de stemming	☐
om de werkelijkheid te ontvluchten	☐
voor het effect (om wakker te blijven,...)	☐
om zich te ontspannen	☐
omdat ze onzeker zijn	☐
om stoer te doen	☐

13. (b) Waarom denk je dat jongeren **GEEN** illegale drugs gebruiken? Lees eerst alle redenen en **maak dan naast de drie belangrijkste redenen het hokje zwart.**

"Jongeren gebruiken geen illegale drugs ....."	
omdat ze bang zijn om verslaafd te worden	☐
omdat ze niet willen meedoen met die mode	☐
omdat illegale drugs gevaarlijk zijn	☐
omdat ze moeilijk aan drugs kunnen geraken	☐
omdat ze sportief zijn	☐
omdat drugs te duur zijn	☐
omdat hun vrienden ook geen drugs gebruiken	☐
uit schrik voor hun ouders	☐
omdat ze dan de controle over zichzelf kunnen verliezen	☐
omdat de politie hen zou kunnen betrappen	☐
omdat ze een sterke persoonlijkheid hebben	☐
omdat ze geen drugs nodig hebben	☐
omdat hun godsdienst druggebruik verbiedt	☐
omdat druggebruik slecht is voor hun gezondheid	☐
omdat de effecten hen niet interesseren	☐

14. (a) Hoe denk je dat **je beste vrienden** (niet noodzakelijk de vrienden op school) zouden reageren als je
cannabis (hasj, wiet, marihuana) **1 of meerdere keren zou proberen**?
Maak 1 hokje zwart.

☐	ze zouden het afkeuren	☐	ze zouden niet reageren	☐	ze zouden het goedkeuren

14. (b) Hoe denk je dat **je beste vrienden** (niet noodzakelijk de vrienden op school) zouden reageren als je
cannabis (hasj, wiet, marihuana) zou **gebruiken**?
Maak 1 hokje zwart.

☐	ze zouden het afkeuren	☐	ze zouden niet reageren	☐	ze zouden het goedkeuren

14. (c) Hoe denk je dat **je ouders** zouden reageren als je cannabis (hasj, wiet, marihuana) **1 of meerdere keren zou proberen**?
Maak 1 hokje zwart.

☐	ze zouden het afkeuren	☐	ze zouden niet reageren	☐	ze zouden het goedkeuren

14. (d) Hoe denk je dat **je ouders** zouden reageren als je cannabis (hasj, wiet, marihuana) zou **gebruiken**?
Maak 1 hokje zwart.

☐	ze zouden het afkeuren	☐	ze zouden niet reageren	☐	ze zouden het goedkeuren

15. Heb je **het schoolreglement** ooit gelezen?
Maak 1 hokje zwart.

☐	nee, helemaal niet	***indien* nee, ga *naar vraag* 20**
☐	ja, maar gedeeltelijk	
☐	ja, volledig	

16. Vind je het **schoolreglement verstaanbaar**, duidelijk geschreven?
Maak 1 hokje zwart.

☐	nee	☐	niet helemaal	☐	ja

17. Staan er **regels over druggebruik** (tabak, alcohol, medicatie, illegale drugs) in het schoolreglement vermeld?
Maak 1 hokje zwart.

☐	nee	***indien* nee, ga *naar vraag* 20**
☐	ik weet het niet	***indien je het niet weet, ga naar vraag 20***
☐	ja	

18. **Over welk drugs** (tabak, alcohol, medicatie, illegale drugs) staat er iets vermeld in het schoolreglement?
Maak de juiste hokjes zwart. Meerder antwoorden mag.

☐ tabak	☐ alcohol	☐ medicatie	☐ illegale drugs

19. Ben je het eens met de regels die in het schoolreglement staan over het **gebruik van drugs** (tabak, alcohol, medicatie, illegale drugs) op school?
Maak 1 hokje zwart.

☐ nee	☐ gedeeltelijk wel, gedeeltelijk niet	☐ ja

20. (a) Vind je dat leerlingen **op bepaalde plaatsen** op school mogen **roken?**
Maak 1 hokje zwart.

☐ nee	☐ Ja	☐ ja, maar alleen de oudste leerlingen

20. (b) Vind je dat leerlingen **op bepaalde plaatsen** op school alcohol mogen **drinken?**
Maak 1 hokje zwart.

☐ nee	☐ Ja	☐ ja, maar alleen de oudste leerlingen

21. (a) Vind je dat leerlingen bij **bepaalde schoolse activiteiten** (schoolreizen & schooluitstapjes) mogen **roken?**
Maak 1 hokje zwart.

☐ nee	☐ ja	☐ ja, maar alleen de oudste leerlingen

21. (b) Vind je dat leerlingen **bij bepaalde schoolse activiteiten** (schoolreizen & schooluitstapjes) **alcohol mogen drinken?**
Maak 1 hokje zwart.

☐ nee	☐ ja	☐ ja, maar alleen de oudste leerlingen

22. Moeten leerkrachten en leerlingen zich aan **dezelfde regels** over druggebruik (roken, alcohol, illegale drugs, medicatie) houden?
Maak 1 hokje zwart.

☐ nee, voor leerkrachten kunnen er andere regels gelden dan voor leerlingen	☐ ja

23. Vind je dat het thema 'drugs' (legale en illegale) voldoende bespreekbaar is op school?
Maak 1 hokje zwart.

☐ dit thema is niet voldoende bespreekbaar	☐ dit thema is voldoende bespreekbaar

24. Stel dat **jij of een van je vrienden een drugprobleem** zou hebben. Naar **wie** zou je gaan **om daarover te praten?** Lees eerst alle mogelijkheden en streep de **drie voor jou belangrijkste personen of diensten aan**.
Maak drie hokjes zwart.

persoon / dienst :	
PMS/MST – Centrum voor LeerlingenBegeleiding (CLB)	☐
zus/broer	☐
secretariaat	☐
directie	☐
studiemeester	☐
klasleerkracht	☐
Centrum voor Geestelijke Gezondheidszorg (CGG)	☐
grootouders/ tantes/ ooms/ neven/ nichten/...	☐
opvoeder	☐
beste vriend/vriendin	☐
schoolarts	☐
favoriete, begripvolle leerkracht	☐
huisarts	☐
medeleerlingen	☐
Jongeren AdviesCentrum (JAC)	☐
ouders	☐
DrugLijn	☐
vertrouwensleerkracht	☐